

**MISIR'IN SİYASÎ DURUMUNA DAİR EL-FELLAH
GAZETESİ SAHİBİ SELİM HAMEVÎ TARAFINDAN II.
ABDÜLHAMİT'E SUNULAN TAKRİR VE
DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ**

*Statement of Facts Submitted To Abdulhamit II By Selim Hamevi, The
Owner of El Fellah Newspaper Concerning Political Landscape of
Egypt And Its Considerations*

Hilmi BAYRAKTAR*

ÖZET

El-Fellah gazetesi sahibi ve yazarı Selim Hamevî tarafından 1892'de II. Abdülhamit'e sunulan takrîr, Arap siyasi gazeteciliğinde geçen 25 yılı aşkın birikim ile duyulan ve şahit olunan olaylardan oluşmaktadır.

Takrîr, o günkü kamuoyunun düşüncelerini bir gazeteci gözüyle yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Dönemin gizli kalmış birçok olayına ışık tutmaktadır. Özellikle Mısır'da meydana gelen "Arabî Paşa İsyanı", "Vak'a-i Çerakise" ile "11 Haziran 1882 İskenderiye Olayları"nın arkasındaki güç/güçler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hamevî'ye göre bu güç İngiltere'dir. Avrupa'dan Hindistan'a giden en kısa ve güvenli yol olan Süveyş Kanalı, Mısır üzerinde oynanan oyunların başlıca nedeni olarak görülmektedir.

Takrîrde sadece siyasi olaylar hakkında değil, bölge dilleri olan Türkçe ve Arapça'ya İngilizce'nin nüfuzu ve bunun doğuracağı olumsuzluklar hakkında da dikkat çekici tespitlerde bulunulmuştur. Hamevî'ye göre, İngilizler Mısır'da İngiliz hayranlığı uyandırarak kamuoyunu kendi lehlerine çevirebilmek için Arapça ve diğer Avrupa dillerinde birçok dergi ve gazetelere maddi yardımda bulunmaktadır. Yine İngilizler kendilerine en çok hizmet edecek olan kişileri memur olarak atamaktadır. Ekonomik zorluklar karşısında başka çare bulamayan Mısır halkı da İngilizlerin emri altına girmektedir.

İngilizlerin bu ve benzeri politikalarını sonuçsuz bırakmak için Osmanlı Devleti'nin Mısır halkı ile olan ilgi ve alakalarını geliştirmesi gerekmektedir. Bu yönde gayretler sarf edilmiş olmakla birlikte ilişkilerin kopmasının önüne geçilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, II. Abdülhamit, Mısır, İngiltere, Selim Hamevî,

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi - KONYA

ABSTRACT

Statement of facts submitted to Abdulhamit II in 1882 by Selim Hamavi, the owner and newspaperman of Al-Fallah paper consists of events collected and witnessed for more than last 25 years in Arabic political journalism.

Statement of facts is quite important in respect of reflecting ideas of public opinion at that time with the eyes of a journalist. It lights the way for many explicit events of period. It provides significant information about power/powers especially behind “Arabi Pasha Riot” Vak‘a-i Cerakisa” (Circissian Events) and “June 11, 1882 Iskenderiye Events” happened in Egypt. According to Hamavi, this power is England. Suez Canal that is the shortest and most reliable road from Europe to India is seen as the main reason of tricks played on Egypt.

In the statement of facts, he made attention grabbing determinations not only about the political events, but also about influence of English on Turkish and Arabic and negativeness it would cause. According to Hamavi, the English aided many weekly and newspaper in Arabic language and other European languages, in order to prejudice public opinion in favour of themselves by evoking English admiration in Egypt. Again the English appointed the persons who will serve them the most, as officer. Egyptian people who could not find another solution due to economical difficulties enter into the English’s service.

Ottoman State must develop concern and interest in Egyptian people, in order to disable this policy and similar policies of the English. Although efforts were made in this direction, rupture of relations could not be prevented.

Key words: Ottoman, Abdulhamid II, Egypt, England, Selim Hamavi

Giriş

Bölge dışı güçler tarafından ortaya konan “Büyük Ortadoğu Projesi”nin konuşulduğu şu günlerde akla, “Geçmişte bu tip projelerin olup olmadığı, varsa nasıl şekillendiği, tasarlanan projelerin tamamlanıp-tamamlanmadığı ve o günden günümüze neler kaldığı” gibi sorular gelmektedir. Haddizatında XIX. yüzyılın sonlarına doğru İngilizlerin Mısır, Yemen ve Sudan’da sergilediği tutum ile bugün Amerikalıların Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Irak’ta ortaya koyduğu davranışlar arasında dikkat çekici benzerlikler bulunmaktadır. Bu itibarla Mısır’ın İngilizler tarafından işgali sürecinde yaşananların ortaya konması, geçmişteki projeler hakkında önemli bilgiler vereceği gibi günümüzde Irak’ta meydana gelen olayların daha doğru değerlendirilmesini de sağlayacaktır.

İngilizlerin Mısır’ı işgali süreciyle ilgili kıymetli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Dönemin Mısırlı gazetecisi Selim Hamevî tarafından kaleme alınan tahrîrin, bu kapsamda yapılacak olan çalışmalara

katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. Zira olayların resmi yazışmaların yanı sıra bir gazetecinin gözüyle de ele alınmasının o günkü kamuoyunun düşüncelerini yansıtması bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz.

Çalışma, diğer araştırmacıların doğrudan istifadesini sağlamak amacıyla transkrip metni ile kısa bir değerlendirme bölümden oluşmaktadır. Metnin transkripsiyonunda, okunuşu ağırlaştırmamak, bununla birlikte kelimelerin yanlış anlaşılmasına da meydan vermeyecek şekilde yapılması ile yetinilmiştir. Parantez içerisinde kelimeye bitişik soru işareti kelimenin öyle okunup okunmadığından emin olunmadığını, bitişik olmayan parantez içerisindeki soru işaretleri ise arada okunamayan kelime olduğunu ifade etmektedir. Yazımda, Ferit Devellioğlu'nun "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat"ı ile Şemseddin Sami'nin "Kâmûs-ı Türkî"si esas alınmıştır. Metin içerisinde özel isimlere getirilen eklere kesme işareti konmuştur. Okuyuculara kolaylık olması için metnin sonuna sözlük verilmiştir.

Takrîr Hakkında

Osmanlı bürokrasisinde bir işi resmen ve yazılı olarak merciine bildirmek demek olan takrîr, 1829 senesine kadar adres, tarih ve imza bulunmayan tezkirelik kâğıtlara yazılırdı¹. Bu tarihten sonra imza ve tarih eklenmiştir. Ele aldığımız takrîre gelince; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sarayı arşivi belgeleri arasında Yıldız esas evrakta 56 dosya ve 11 gömlek numarası ile kayıtlıdır (BOA, Y.EE, nr, 56/11). Metin 13 sayfadan oluşmaktadır. İki sayfalık girişten sonra; Mısır'ın coğrafyası, İngiltere'nin Osmanlı Devleti hakkındaki kötü düşünce ve niyetleri, İngilizleri Mısır'ı işgale iten sebepler, Mısır'ın mevcut durumu ve sonuç olmak üzere beş başlık halinde yazılmıştır.

Takrîrin ilk sayfasında "Halife-i Rabü'l-Alemîn ve Dürre-i Yektây-ı Selâtîn Emirü'l-Mü'minin Velî Ni'met bî-ni'metimiz Padişâhımız Efendimiz Es-Sultân İbnü's-Sultân Sultânü'l-Gazi Abdülhamid Han Hazretlerinin Atebe-i Felek Mertebe-i Şâhanelerine" dedikten sonra sayfanın alt kısmında "Mısır'da Neşrolunan El Fellah Gazetesi'nin Sahibi Selim Hamevî Kulları Tarafından Takdim Kılınan Mısır'ın Ahvâl-ı Siyâsiyesine Dâir Takrîrin Tercümesidir Sene 1308" ifadesi yer almaktadır.

Takrîrin sonunda "Mısır'da neşr olunan El Fellah Gazetesi'nin sahibi ve muharriri Selim Hamevî kulları" yazısı ile Eylül 1308 (Miladî Eylül 1892)

¹ Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB Yay. İstanbul 1993, s. 385.

tarihi ve Selim Hamevî yazılı bir mühür bulunmaktadır. Takrîr, Selim Hamevî mühürlü bir üst yazı ile padişaha sunulmuştur.

Abdülhamit'in İngilizlerle ilgili fikirleri ile Hamevî'nin İngilizler hakkındaki tespitlerinin örtüştüğü görülmektedir². Bu da Abdülhamit'in İngilizler hakkındaki görüşlerinin oluşmasında bu ve benzeri raporların önemli rolü olduğunu göstermektedir.

Takrîrin Yazılış Amacı

Takrîrin yazılış amacı ilk bir buçuk sayfalık kısımda ve üst yazılarında açık olarak belirtilmiştir. Buna göre Hamevî takrîri, İngilizlerin Osmanlı Devleti menfaatlerine aykırı riyakerâne maksatları karşısında Osmanlı Devleti'ne sadakatle hizmet etmek arzusuyla kaleme aldığını belirtmektedir. Atalarının ve kendisinin Osmanlıya duyduğu sevgi ve minnetin bir ifadesi olarak kaleme aldığı takrîrin, Arap siyasî gazeteciliğinden geçen 25 yılı aşkın tecrübe ve bizzat şahit olduğu olaylar ile işittiği şayiaların bir ürünü olduğunu ifade etmektedir.

Takrîrde, İngiliz politikalarından, Mısır'ın iç çekişmelerine, Yemen ve Somali olaylarından Osmanlı memurlarının yaptıklarına kadar birçok konu ile ilgili bilgi, görüş ve öneriler sunulmuştur.

Takrîrin Dili

Takrîr Arapça yazılmış, bilahare Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Metinde Arapça ve Farsça kelime, tabir ve deyimler çok kullanılmıştır. Yine İtalyanca iskele kelimesinin esâkil olarak çoğaltılması gibi aslı Arapça olmayan bazı kelimelerin Arapça yazım kuralına göre çoğulları yapılmıştır.

Diğer ülkelerin Mısır ile ilişkileri anlatılırken oldukça edebî bir üslûp kullanılmıştır. Hamevî'ye göre Mısır ılımlı mizaç ve doğasıyla insanları kendisine aşık, hayranlarını mecnûn ederek gönül kapan bir kız gibidir. Sevgisinin esiri olan İngiltere ona kavuşmak için olmadık dalkavukluk yapmaktadır. IX. Lui'den beri Mısır'ın deli aşığı olan Fransa da; İngiltere'nin aşkını çekememekte, kıskanarak, ona her türlü mesaisini karşılıksız bırakmaya hazır bir aşık gibidir. Halbuki baha biçilmez bu yar, Osmanlı Devleti'nden gördüğü terbiye ve edebî etkisiyle bu küstah aşıklardan nefret etmekte ve validesi olan Osmanlı'nın müşfik kucağından hiçbir şekilde ayrılmak istememektedir. Bununla beraber İngiltere, aşkı olan Mısır'dan isteyerek feragat etmek niyetinde de değildir. Rakibi Fransa'da Mısır'ın edepsiz aşığı İngilizlerle mücadelesinden memnun bir şekilde

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, TTT Yay. Ankara 1983, s. 185-186.

beklemektedir. Osmanlı Sultanına gelince; kızını, bu aşıklara kaptırmayı hatırdan geçirmeye bile tenezzül etmemektedir. Dolayısıyla Fransa, İngiltere ve diğer aşıkların yapacağı en iyi şey Mısır'ı ve Osmanlı Devleti'ni rahat bırakmalarıdır.

Selim Hamevî ve El Fellağ Gazetesi

El Fellağ gazetesinin imtiyaz sahibi ve yazarı olan Selim Hamevî'nin hayatı ile ilgili bir bilgi bulamadık. Ancak adından aslen Hama'lı olduğu anlaşılmaktadır. Hamevî, takrîden dolayı kendisinin terfisi için padişahın isteği üzerine evrak müdürü Baki Bey ile görüşmüştür. Bu görüşmeden bir sonuç alamayınca 27 Eylül 1308 (10.10.1892) tarihinde doğrudan padişaha bir arzuhal sunmuştur. Burada Osmanlı'ya çok büyük hizmetleri olduğunu, padişahın irade buyurduğu halde terfisinin yapılmadığını belirtip bunun yapılmasını istemektedir³. Hamevî fedakârlığına karşılık terfisinin yapılmaması durumunda Mısır'a üzgün olarak döneceğini, bunun da sadece kendisini değil, Mısır Müslümanlarını da üzeceğini belirtmektedir. Bu bize Hamevî'nin padişahla doğrudan irtibatlı olduğunu göstermekle kalmayıp aynı zamanda Padişah'ın, hükümeti devre dışı bırakarak Mısır meselesini kendi inisiyatifine aldığı görüşünü de desteklemektedir. Hamevî, bu arzının karşılığını almış ve kendisine Beyrut emvalinden ödenmek üzere maaş bağlanmıştır. Bilahare paşalık unvanıyla taltif edilmiştir⁴.

Osmanlı Devleti yanlısı bir politika izleyen gazete, doğrudan padişah tarafından destek görmeye birlikte zaman zaman cezalandırılmaktan da kurtulamamıştır. 15.03.1893 (26.Ş.1310)'te Osmanlı Posta Teşkilatının intizamsızlığı hakkındaki bir yazıdan dolayı gazetenin cezalandırılması isteği uygun bulunmuştur⁵. Yine yayınlanan bir makaleden ötürü gazetenin 21.10.1902 (19. Recep 1320) tarihli nüshasının Osmanlı topraklarına girmesi yasaklanmıştır⁶.

Mısır'ın Coğrafi Önemi

Hamevî'ye göre Mısır için çevrilen entrikaların temelinde buranın coğrafi konumu ile tabîî kaynakları yatmaktadır. Hint Denizi ile Atlantik

³ BOA. İ.MTZ, nr, 0528/1526.

⁴ Selim Hamevî'ye Beyrut Vilayeti emvalinden 1312-1315 senelerine ait olmak 123.800, 1316'da 40.000 (BOA. DH.MKT., nr, 2369/21); 1318'de 40.800 kuruş havalename gönderilmiştir (BOA. DH.MKT., nr, 984/55); Yine 1320 senesinde Paşa unvanını kullanan Selim Hamevî'ye aylık 3400 kuruş tahsis edilmiştir (BOA. DH.MKT., nr, 632/10; BOA. DH. MKT, nr, 495/28).

⁵ BOA, DH. MKT, nr, 2/59.

⁶ BOA. DH. MKT, nr, 632/10.

Okyanusu arasında önemli bir ticaret güzergâhı olan Mısır, Akdeniz ve Kızıldeniz'de sahip olduğu liman ve iskeleler sayesinde hem ticarî hem de siyasî açıdan önemli bir noktadadır. Mısır şarkın kapısı, Kıbrıs da kapının anahtarıdır. Ayrıca petrol, demir, cıva, bakır, çinko, zümrüt, yakut gibi önemli madenler ile havasının ve suyun güzelliği Mısır'ı dünyanın ender yerlerinden biri yapmaktadır. Diğer taraftan Mısır, karadan ancak El-Ariş, Vadi-i Safa, El-Kasir ve Kayrdan(?) geçitleriyle girilebilecek müstahkem bir bölgedir.

Hamevî'ye Göre İngilizler

Hamevî, İngilizlerin kişilikleri hakkında bir takım tespitlerde de bulunmuştur. Buna göre İngilizler çok sabırlı, ketum ve riyakâr insanlardır. Gerçek niyetlerini herkesten saklamayı çok iyi becerirler. Rakibinin gafletini bekleyip, bekledikleri fırsat gelince fesat tohumlarını ekerek amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Çalışmalarının gayretlerini kendileri değilse bile çocuklarının ve torunlarının toplayacağını bilerek yüz sene sonra istifade edecekleri şeyler için bu günden gayretle çalışırlar -Çatışmaların eksik olmadığı bu günkü Ortadoğu haritasının, geçmişte İngiltere tarafından çizildiği dikkate alındığında ne kadar doğru tespit yapıldığı görülecektir-.

Diğer taraftan İngilizler kendi içlerinde ne kadar farklı düşünürse düşünsünler, milli çıkarları söz konusu olduğu zaman ulusal politikalarını uygulamaktan geri durmazlar. Yani İngiltere'deki itilaftan medet ummak pek akıllıca bir iş değildir. -İngiltere eski Başbakanı Tony Blair'in İşçi Partili olmasına rağmen Amerika ile birlikte Irak'a girmekten çekinmemesi gibi-.

Hamevî'ye göre İngilizler kendi menfaatleri söz konusu olduğu zaman her türlü zulüm ve cefayı uygulamaktan çekinmezler. İngilizler fırsatçıdır. 93 Harbini fırsat bilerek Kıbrıs'ı işgal etmeleri bunu göstermektedir.

İngiltere'nin Bölge Politikası

Hamevî, İngilizlerin Hindistan'ı ele geçirdikten itibaren öncelikli amaçlarının Hindistan yolu üzerindeki Mısır ve Sudan'ı ele geçirmek olduğunu ve bunun için zaman kollamaya başladıklarını ifade etmektedir. Başlangıçta Süveyş Kanalı'nın önemini takdir edemeyen İngilizlerin, bilahare kanal hisselerini alelacele toplamalarının altında da bu düşünce yatmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde Mısır ekonomisinin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi ile meşguliyeti, İngilizlere beklediği fırsatı vermiştir. İngilizler bu bağlamda, bir taraftan Sir Blant marifetiyle Arabî Paşa'yı isyana tahrik ederken, diğer taraftan Sir Malet(?) vasıtasıyla da eski Hidiv Tefik Paşa'yı Arabî Paşa aleyhine kışkırtmaya

başlamışlardır. Bu entrikaların bir sonucu olarak Arabî Paşa İsyanı meydana çıkmıştır.

Yine Mayıs 1882 tarihinde Mısır'da "Vakıa-i Çerâkez" adıyla bilinen bir olay meydana gelmiştir. Onu müteakip İskenderiye'de 11 Haziran 1882'de üzücü olaylar meydana gelmiştir. Hamevî bu fitnelerin de İngilizlerin eseri olduğunu, İngilizlerin kendi ikrarlarıyla ortaya çıktığını belirtmekte ve olayları ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

Hamevî'ye göre Süveyş Kanalının tutulması durumunda İngilizler Mısır'a giremeyeceklerdir. Haddizatında İngilizler Mısır'a ancak Süveyş Kanalı üzerindeki Tell-El-Bekir yoluyla girebilmişlerdir. İskenderiye'yi topa tutan İngilizlerin, Arabî Paşa'nın Keferü'd-Devar'da direnmesi üzerine altı ay boyunca Mısır'ın içlerine doğru girememiş olmaları bunu göstermektedir.

Hamevî, İngilizlerin vaktiyle bölgeyi ele geçirebilmek amacıyla İskenderiye'ye ve bazı Akdeniz iskelelerine kadar Esbût Demiryolundan Kınâ Beldesi mukabilinde bulunan Tahta Kasabasına, Dâferâ'dan Ezhel Vadisine ve buradan Kızıl Deniz sahilinde ve Hicaz hattının iskelesi durumunda olan Cidde mukabilinde bulunan El-Kasîr İskelesine kadar bir hat döşemek istediklerini, ancak o zamanki Mısır Hükümetinin İngiliz şirketinin talep ettiği şartları kabul etmediğinden bu düşünceleri gerçekleştiremediklerini yazmaktadır. Fakat daha sonraki Mısır Hükümeti - her nedense- İngilizlerin hilelerine kapılarak hattın Mısır adına inşasına izin vermiştir. Hamevî, İngilizlerin bu hattı inşasındaki amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

1-El-Kasîr Beldesi Cidde'nin mukabilinde bulunmaktadır. Burası askerî açıdan önemli bir konumun yanı sıra ekonomik açıdan da önemli bir noktadır. Zira Trablusgarp, Tunus, Cezayir'den karayolu ve Osmanlı Avrupa'sından denizyolu ile gelen Müslüman hacı adayları bu demir yolunu tercih edeceklerdir. Bu durumda, İngiltere siyasî menfaatten başka ekonomik açıdan da büyük kâr elde edecektir.

2-İngiliz savaş gemileri geçiş sırasında kanalın geçiş şartlarına uymak zorunda iken, bu demir yolunun inşasıyla birlikte hem bu geçiş şartlarına tabi olmayacak hem de ekonomik olarak büyük masraflardan tasarruf edecektir.

3-Bu hat sayesinde El-Kasîr mevkiini tahkim ederek askerî mühimmat için büyük bir depo meydana getirip, Bâb El-Mandeb ve Aden bölgeleri gibi askerî bölge meydana getirilecektir. Böylece bir taraftan El-Kasîr'in mukabilinde ve diğer taraftan Süveyş Kanalıyla El-Akabe'nin yukarı

kısımında Hicaz ve Yemen arasında gayet önemli bir mevkiye bulunan Cidde'yi işgal ve yakın zamanda Kâmran Adasıyla Aden'in yukarısında bulunan bölgeyi ele geçirerek işgal üssü yapacaktır.

Hamevî'ye göre, İngiliz Hükümeti, bir taraftan diğer Hıristiyan hükümetlerin muhalefetine kırmak ve Hıristiyan kamuoylarının desteğini almak için Hıristiyanlığı yaymak amacıyla bölge dillerine tercüme edilmiş birçok İncil ve Protestanlık ile ilgili kitap dağıtıp bölgeye müdahale edeceği şayiasını yayarken, diğer taraftan da Hint ve Arap Müslümanlarına İslam'ı ve Halifeliği gerçek sahiplerine vermek için çalıştığı propagandasını yapmaktadır.

İngilizler bölgeye müdahalenin gerekli olduğunu kanıtlamak için dünyada mevcut bulunan 180 milyon Müslüman'ın büyük kısmına yani 53 milyonuna hakim olduğunu, bunlardan hacca gidenlerin bütün servetlerini de kendileriyle beraber götürdüğünü, yine bunlardan Hicaz'da vefat edenlerin bulunduğunu, mübarek bir beldede vefat ettiklerinden dolayı bunlara yabancı hükümetlerin müdahale edemediğini hilâfete dolayısıyla Osmanlı Hükümetine tabîi kabul olunarak mallarının Osmanlı Hükümeti tarafından zapt ve müsadere edilmekte olduğunu iddia etmektedir. Bu durumun ise ölen Hint Müslümanlarının fakir ve yetim kalmış olan evlat ve varislerinin geçimlerini temin etmekten mahrum edeceği gerekçesiyle bu gibi olayların meydana gelmesini engellemek, diğer bir ifadeyle güya Hint hacılarının hukukunu korumak için, gerçekte ise Hint Müslümanlarını isyana teşvik ve Arapları da hilâfeti zabta haklı olduklarına inandırmak için tebaası bulunan Hint Müslümanlarından memurlar tayin etmekten geri durmamıştır. Hamevî Hicaz'ın dinî işlerine müdahale için Mısır ve Hicaz'ın hukukunu gözetmek ve İngilizlerin bölgeye müdahalesini engelleyen anlaşma ve sözleşmeleri hükümsüz bırakmanın nihai arzuları olduğunu düşünmektedir.

Hamevî İngilizlerin sözde bilimsel araştırmalar ve coğrafi keşifler için Mısır ve Afrika içlerine birçok araştırma ekibi gönderdiğini, oysa bu ekiplerin gerçek amaçlarının siyasî ve ekonomik menfaat aramak olduğunu ifade etmektedir. Bu tespitler bize halkın olmasa da bazı aydınların çevrelerinde dönen dolaplardan haberdar olduğunu göstermektedir.

İngilizler ele geçirdiği sömürgelerde insanları kul görüp ezmede ve onları koyun sürüsü gibi kullanacak kadar matbuu kılmaktadır. Bu konuda Hindistan ve Hintliler güzel bir örnektir. Zira Mısır'da İngiliz asıllı askerler silah arkadaşı bulunan ve kanını İngiltere uğruna feda eden Hintli askerin sırtına binek taşı gibi çıkararak hayvana binmektedir. Bu derece kötü davranışa

cesaret eden bir kavmin duygu ve vicdanı ile diğerleri hakkındaki düşüncelerini tahmin etmenin zor olmayacağını belirtmektedir.

Haddizatında İngilizlerin verdiği bol maaş sayesinde kendine bağladığı ve siper eylediği şahıslar, memuriyetlerinden atılmak korkusuyla istemeyerek de olsa İngilizlere hizmet etmektedir. Bununla birlikte vatana, ümmete ve millete bağlı olanlar, bir an evvel İngilizlerin Mısır'ı tahliye etmelerini isteyenler ve yabancılara hizmet etmeyi kabul etmeyen binlerce memur aç ve perişan kalıp yokluktan acınacak bir hale gelmiştir. Bunlar can güvenliklerinden yoksun, her an katledilme korkusuyla yaşamaktadırlar. Hayatta kalanlar yalnız hayvanlarını değil, hanelerinin eşyalarını, yemek bakır takımlarını ve karılarının ziynet eşyalarını velhasıl az çok kıymeti bulunan her şeylerini satmak zorunda kalmışlardır.

Mısır askerleri İngiliz kumandanların emri altındadır. Bu durum onları vatanın zararına bile olsa amirlerinin emirlerine itaate mecbur bırakmaktadır. Hamevî Napolyon Bonapart'ın İngilizler hakkında; "Küçük bir menfaatleri karşılığında emri altında bulunan askerleri kendi kardeş ve vatandaşları üzerine silahlarını boşaltmağa zorlarlar" dediğini belirtmektedir.

İngiliz işgalindeki Mısır ahali ismen hür, gerçekte ise köle ve esirdir. İngilizlerin adamları olan memurlar ve hükümet yalan haberlerle halkı aldatmaktadır. Bazı aydınlar ise İngilizlerin "bal içinde zehir" sunduğunun farkındadır.

Hamevî, İngiltere'nin Mısır halkını kendi tarafına çekmek için büyük gayret gösterdiğini düşünmektedir. İngilizler özellikle Mısır'ı işgal ettikten sonra buradaki Dahiliye, Hariciye, Maliye, Bayındırlık, Savunma, Eğitim ve Evkâf Nezaretleri ile Halk Sağlığı ve Karantina, Polis, Demiryolları Dâireleri ile Süveyş Kanalı ve Telgraf İdâreleri ve Nazırlar Meclisi'ni elde etmiştir. Böylece devlet daireleri İngilizlerin kontrolüne geçmiştir.

İngiltere, Osmanlı Devleti taraftarı olan büyük sadık kitlenin bastırılmasından sonra Mısır halkı üzerindeki propagandalarını arttırmış ve Arap halka sadece kendilerinin sahip olduğunu, bunlara yalnızca kendilerinin sözünün geçebileceğini empoze etmeye başlamışlardır. Bu baskılar neticesinde halkın kısmî desteğini alan İngiltere, Mısır'ı boşaltması istendiğinde halkın kendilerini istediğini ileri sürerek bunu reddetmiştir.

Yazarımız sadece yabancıların yaptıklarını değil, kendi devletinin yaptığı hataları da söylemekten çekinmemiştir. Buna göre, Mısır'da Osmanlı Devleti'nin yaptığı başlıca yanlışlar şunlardır:

- Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın İngiliz destekli Mısır Başbakanı Mustafa Fehmi Paşa ve Kabinesinin azli için yaptığı müracaatın geri çevrilmesi çok olumsuz bir etki yapmıştır.

- El Akibe Nahiyesinin Mısır'a ilhaki için İngilizlerin ısrarlı istekleri yerine getirilinceye kadar Abbas Paşa'nın Hidivliğini onaylayan fermânın okunmasını ertelemeleri büyük bir yanlıştır. Zira bu ertelemeyi fırsat bilen İngiliz yanlısı gazete ve dergiler İngilizlerin lehinde yayın yaparak halk üzerinde Osmanlı aleyhine olumsuz etki bırakmıştır.

- İngilizlerin Mısır yargı sistemini değiştirmelerine fırsat verilmesi.

- Mısır'da İngilizlerin amaçlarına hizmet eden bir çok Arap ve yabancı gazete ve dergi yayınlanmaktadır. İngilizlerin bu gazetelere verdikleri yardım ve destek karşılığında bunlar da kalemlerini satmışlardır. Bu gelişmeler olurken Osmanlı Devleti'nin kayıtsız kalması.

- Kıptiler, Mısır'da Müslümanlardan sonra gelen en büyük gruptur. İngilizler gerektiğinde kullanmak üzere bizim gafil olduğumuz Kıptileri elde etmek için çalışmaktadır. Bu konuda birçok makale ve kitap yayınlamışlardır. Kıptilerin önemli isimlerinden birisi de torununu yakından tanıdığımız BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin dedesi olan Adliye Nazırı Vekili Butros Gali Paşa'dır. Bu zat adliyede çalışan Kıpti sayısını sürekli arttırmaktadır. Ayrıca kendisine bağlı olan Evkaf Dairesine bağlı vakıflara ait gelirler için bir maliye meclisi oluşturmuştur. Bu meclis eliyle kilise, manastır vs. yerlere para aktarmaktadır. Yine bu gelişmelere kayıtsız kalınmaktadır.

- Hamevî, sadece siyâsi olaylar hakkında tespitlerde bulunmamış ve daha o günlerde bölge dilleri olan Türkçe ve Arapça'ya İngilizce'nin nüfuzunu ve bunun doğuracağı olumsuzlukları da ortaya koymuştur. Hamevî'ye göre vatan ve devletin dilleri olan Arapça ve Türkçe unutturularak, milli çıkar ve gerçek servet kaybedilmektedir. Bu halin devam etmesi durumunda ticaret, zanaat ve ziraatın da zorla ele geçirilerek halkın mahvolacağı, sefil hizmetkârlıktan başka ellerinde bir geçim kaynağı kalmayacağını düşünmektedir. İngilizler Mısır'ı boşaltmadıkça Mısır için İngilizce, konuşulmasının dışında ne ilme, ne hürriyete, ve ne de ticaret, ziraat ve servet edinmeye yarayacaktır.

- Hamevî, İngilizlerin Mısır'da amaçlarına ulaşabilmek ve kamuoyunu kendi lehlerine çevirebilmek için İngiliz hayranlığı uyandıracak birçok Arapça ve diğer Avrupa dillerinde yayın yapan dergi ve gazetelere de maddi yardımda bulunmaktadır. Hamevî, yazarların aldıkları para karşılığında

kalemlerini bunlara sattıklarını düşünmektedir. Oysa İngilizlerin Mısır gazetecilerine verdikleri sözde yardım paraları gerçekte kendi paraları olmayıp yine Mısır'daki "Masarif-i Serriye" adıyla her bakanlığa ait ödenekten alınan paralardan oluşmaktadır.

Hamevî, Mısır gazetelerini Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti taraftarı olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bunlardan ikisinin dışardan yardım aldıklarından güçlü olarak taraftarlarını hızla çoğalttığı, "Fırka-i Sadıka" olarak adlandırılan ve Osmanlı Devleti taraftarı olan üçüncü grubun yalnızca El Fellah Ceridesi ile yayın yaptığını ve büyük işler başardığını ifade etmektedir.

Hamevî, Mısır ahalisinin bütün gazeteleri okuduğunu ve onlardan etkilendiğini ifade ettikten sonra, İngiliz politikalarını sonuçsuz bırakmak için Mısır halkının Osmanlı Devleti ile olan ilgi ve alakalarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hamevî, halkın saltanatla olan alakasının güçlendirilmesi durumunda İngilizlere olan ilgilerinin azalacağını, İngiliz nüfuzunun kırılarak Mısır'ın tahliyesinin kolaylaşacağını düşünmektedir.

Arap Halka Yönelik İngiliz Propagandaları

Hamevî'ye göre bölge Arapları, diğer bedevî Araplar gibi iyi kalpli ve sadedil insanlar olmakla birlikte kendilerini dinî açıdan selahiyetdâr, enaniyet sahibi ve gururlu insanlar olarak görmektedirler. Ancak yerleşik hayattan uzak olduklarından, çağın getirdiklerinden istifade edemedikleri gibi Avrupalıların hile ve oyunlarından da haberdar değillerdir. Bölge Araplarının, Arap halkını vahşi olarak niteleyen İngilizlerin Türk düşmanlığının yanı sıra "İslamın Arapça nüzul ettiği, Hz. Peygarber ve Hulafa-i Raşidin'in yine Arap olduğu, bundan dolayı Arapların hilafete herkesten daha hak sahibi buldukları gibi propagandalarının altında yatan nifakı göremediklerini düşünmektedir. Yine Arapların İngilizlere körü körüne inandıklarını, oysa bu sözlerin "semm-i tahtü'd-desem" (yağ altında zehir) olduğunu idrak edemeyerek, Yemen'de olduğu gibi İngilizlerin nüfuzu altına girdikleri kanaatindedir.

İngilizler, Mısır'ın istilasına dinî kaygılarla karşı çıkan Müslümanları yatıştırmak için de "Nasıl ki, Hıristiyanlığın merkezi olan Bâb El Mukaddes'in anahtarının Müslümanların elinde olmasında bir sakınca yoksa, İslam'ın merkezi olan Hicaz'ın kapısı durumundaki Mısır'ın da İngilizlerin elinde olmasında bir sakınca olmayacağı" propagandasını yapmaktadırlar. Bu şekilde bir taraftan Araplar isyana teşvik edilmekte, diğer taraftan onları yatıştırmak bahanesiyle İngiltere'yi bölgeye müdahaleden men eden anlaşmanın hükümsüz kalmasını sağlamaktadırlar.

Eğer Osmanlı Devleti bir tedbir almazsa, İngilizler, Hicâz Araplarının ileri gelenlerini Hilâfet hakkı iddiasıyla tahrikten ve Hicâz taraflarında Hint Müslümanlarının hukûkunu koruma perdesi altında çeşitli hilelerle Akdeniz'deki Cebelitarık, Malta, Kıbrıs ve Süveyş Kanalı gibi önemli noktaların yanı sıra Mısır'ı da istiladan geri durmayacaktır. Nitekim, İngilizlerin teşvik ve tahrikiyle Yemenliler, Tarafa (?) Vadisinde toplanmaya ve adamlarına Martin silahlar dağıtmaya başlamışlardır. Halbuki; Müslümanların bütün ihtilafları bir tarafa bırakıp dil ve ırk farkı gözetmeksizin birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir.

Bu İngiliz oyunları karşısında Osmanlı memurları da bir şeyler yapmaya çalışmaktadır. 22.10.1887 tarihinde İngilizlerin en sadık adamı Adem El Somali adlı şahıs Emir'in ve İngilizlerin arzusu ile Cidde Liman başkanlığına atanmıştır. Bu durumdan endişe eden Şab Denizi (Kızıl Deniz) Kumandanı Hacı Ali Bey bu kişiyi görevden aldırarak, İngilizlerin Cidde üzerindeki etkinliğini kırmıştır.

Yine Vali Safvet Paşa Hicâz'ın Yemen hudûdunda bir istihkâm inşa etmek istemişse de İngiltere'nin Mısır Ordusu Komutanı Kitchner Paşa (Ömer Nasıf)'nın evinde "Ömer El-Kâf", "Hüsn Cevher", "Adem El-Somali" ve İngiltere Konsolosu'nun tercümanı "Yusuf El-Kuddusî" ile birlikte bir meclis toplanmış ve İngilizlerin oyuncağı olan Emir çağırılarak kendisinden Safvet Paşa'nın isteğine muhalefet etmesi ve zorluk çıkarması istenmiştir. Böylece Safvet Paşa bu istihkâmın inşasından vazgeçirilmiştir. İngilizler bu tavırlarıyla aslında gerçek niyetlerinin Mısır'ın istiklalini sağlamak değil, buraya yerleşmek olduğu ortaya koymuşlardır.

Hamevî, Yahudi asıllı Protestan Alman vatandaşı ancak İngiliz yanlısı Friedman adlı bir şahsın İngilizlerin teşvik ve parasıyla İngilizlere Arabistan'a yol açmak amacıyla Kızıl Deniz sahilinde ve El-Akabe ile El-Yenbi' (veya Yetbi') mevkileri arasında bir müstakil hükümet kurmaya çalıştığı tespitinde bulunmaktadır. -Bu çalışmaların sonucunun İsrail Devletine gideceğini diğer Arap aydın ve emirlerinin görememiş olması çok üzücüdür.-

Hamevî, Britanya adasından gelip ülkeyi ele geçirmeye çalışanlara karşı durmanın merkezi hükümetin görevi olduğunu da hatırlatmaktadır.

Sonuç

El-Fellah gazetesi sahibi ve yazarı Selim Hamevî tarafından 1892'de II. Abdülhamit'e sunulan takrîr, Arap siyasî gazeteciliğinde geçen 25 yılı aşkın birikim ile duyulan ve şahit olunan olaylardan oluşmaktadır. Bu takrîr,

dönemin gizli kalmış birçok olayına ışık tutmaktadır. Özellikle Mısır'da meydana gelen Arabî Paşa İsyanı, “Vak'a-i Çerakise” ile “11 Haziran 1882 İskenderiye Olayları”nın arkasındaki güç/güçler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hamevî'ye göre bu güç İngiltere'dir. Avrupa'dan Hindistan'a giden en kısa ve güvenli yol olan Süveyş Kanalı, Mısır üzerinde oynanan oyunların başlıca nedeni olarak görülmektedir. Bu da düşünülen büyük projelerin, gelecekte doğuracağı sonuçlarının da dikkate alınarak gerçekleştirilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

İngilizler, Mısır'da İngiliz hayranlığı uyandırarak kamuoyunu kendi lehlerine çevirebilmek için Arapça ve diğer Avrupa dillerinde birçok dergi ve gazetelere maddi yardımda bulunmaktadır. Yani İngilizler basın kamuoyu oluşturmadaki gücünden gereği gibi istifade etmesini bilmişlerdir. Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti taraftarı olarak üçe ayrılan Mısır gazeteleri, aynı zamanda dönemin fikrî ve siyasî bölünmüşlüğü de ortaya koymaktadır. Bunlarda en zayıf olan, Osmanlı taraftarı gazetelerdir.

Hamevî'ye göre İngilizler kendilerine en çok hizmet edecek olan kişileri memur olarak atamıştır. Ekonomik zorluklar karşısında başka çare bulamayan Mısır halkı da İngilizlerin emri altına girmiştir. Böylece halk, kıtlık ve yoksulluk karşısında nispeten daha rahat olan memurluk için kendi insanına silah sıkmayı dahi göze alır hale gelmiştir.

Hamevî, İngiliz politikalarını sonuçsuz bırakmak için bir takım önerilerde de bulunmuştur. Buna göre Mısır halkının Osmanlı Devleti ile olan ilgi ve alakalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Halkın saltanatla olan bağının güçlendirilmesi durumunda İngilizlere olan ilgi azalacak, İngiliz nüfuzu kırılarak Mısır'ın tahliyesi kolaylaşacaktır.

II. Abdülhamit'in İngilizler hakkındaki fikirleri ile Hamevî'nin İngilizler hakkındaki tespitlerinin örtüşmesi dikkat çekmektedir. Bu da Abdülhamit'in İngilizler hakkındaki görüşlerinin oluşmasında bu ve benzeri raporların rolü olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Takrîrde sadece siyâsi olaylar hakkında tespitlerde bulunulmamış, bölge dilleri olan Türkçe ve Arapça'ya İngilizce'nin nüfuzu ve bunun doğuracağı olumsuzluklar hakkında dikkat çekici tespitlerde bulunulmuştur.

1892'de Mısır ve İngilizler hakkında yapılan değerlendirme ve tespitler ile bugün Amerika ve Irak hakkında yapılan mütalaaların benzerliği dikkat çekicidir. O gün Mısır'ın Osmanlı egemenliğinden çıkmasını sağlayan güç/güçler, bugün kendi menfaatine hizmet edecek yeni haritaların peşindedir. O gücün/güçlerin tarihi fonksiyonunun bilinip gereği gibi

değerlendirilmemesi durumunda gelecekte çok ürkütücü olaylarla karşılaşılacağı muhakkaktır.

“HALİFE-İ RABBÜ'L-ÂLEMİN VE DÜRR-Ü YEKTÂ-YI SELÂTİN EMİRÜ'L-MÜ'MİNİN VELÎ Nİ'MET BÎ-Nİ'METİMİZ PADİŞÂHIMIZ EFENDİMİZ ES-SULTÂN İBNÜ'S-SULTÂNÜ'S-SULTÂNÜ'L-GAZİ ABDÜLHAMİD HAN HAZRETLERİNİN ATEBE-İ FELEK MERTEBE-İ ŞÂHÂNELERİNE⁷”

Mısır'da Neşr Olunan El Fellah Gazetesi'nin Sahibi Selim Hamevî Kulları Tarafından Takdim Kılınan Mısır'ın Ahvâl-ı Siyâsiyesine Dâir Takrîrin Tercümesidir.

Sene 1308

Cenâb-ı yezdân bî-zevâl ve hüdâ-yı teâlâ hazretleri padişah fârûk-câh ve şehin-şâh muâdelet-penâh masdâr-ı merâhim ve menşe'-i mefâhir ve mekârim sebab-i iftihâr cihânyân ve mağbût-ı mülûk ve âlemyân Sultânü'l-berreyn ve hâkanü'l- bahreyn es-sultân ibnü's-sultân es-sultânü'l gâzî Abdülhamid Han padişahımız efendimiz hazretlerini ile'l-ebed taht-ı maâlî baht-ı mülûkânelerinde pâ-y-dâr ve vücûd-ı bihbûd-ı mukaddeslerini mahfûz ve umûr ve âfiyet iclâl ve şevket hazret-i hilâfet-penâhiyeyi müzdâd ve himmet-i hâne-i kalb-i hümâyûnlarını envâ-i sürûr ve safâ ile âbâd ve meşhûn ve memâlik-i mahrûsetü'l-mâlik-i şâhânelerini her dürlü belâyâdan ve tecâvüz-i ecânib ü a'dâdan masûn ve makâsıd-ı mukaddese-i hümâyûnlarını makrûn-ı muvaffakiyet buyursun. Âmin.

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin bundan akdem düçar olmuş olduğu envâ-i mesâib ve felâketlerin mahv ü izâlesiyle müsâvî ahvâline çâre-sâz olmak için muhsin-i ni'met-i bî-gâyet-i rabbâniye vakt-ı uzmâ-yı samedâniye olan cülûs-ı me'nûs cenâb-ı tâcidârîlerinin tarihinden biri yevmen fe-yevmen tecellî-sâz ayn-ı iftihâr ve şükrân oluna gelmekte bulunan âsâr-ı mükemmeliyet ve intizâm ve ıslahât-ı mülûkâne ve efkâr-ı teb'a perverâne-i hümâyûnları müceb-i şâdmânî yâr ü müsebbib-i endişe hâdd ü ağyâr olarak hadd ü hesâba dâhil olamayacak sûrette ân-be-ân tezâyüd itmekde bulunduğu manzûr-ı cesim mahmedet ve ubûdiyetimiz olduğu cihetle te'diye-i farz-ı ubûdiyet-i kem-terânemi ve devlet-i ebed müddet hakkında min-kadîm'üz-zaman ebâ-en-cedd matbû' ve mecbûl bulunmuş olduğum hulûs-ı niyet ve safâ-yı taviyyet çakerânemi arz itmek maksad-ı hâlisânesiyle mukırr-ı müceddîd-i Osmâniyân ve merci' mülûk-ı âlemyân olan merkez hilâfet-i Kübrâ-yı İslâmiye'de fırsat-ı vücûd müddet-i

⁷ BOA. Y. EE, nr, 56/11.

bi'l-istifâde muttasıf olduğum ubûdiyyet ve ihlâs-ı âbidâneme ve Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniye'ye taallûk-ı şedîdeme bir delil olmak üzere Memâlik-i Devlet-i Âliye'nin eczâ-yı mütemmesinden olan aktâr-ı Mısriyye hakkında ba'zı ma'lûmât-ı mühimme-i çâkerâneyi hâkpây-ı meâlî ihtivâ-yı şâhanelerine arz etmeğe cesâret eylerim.

İş bu ma'lûmât-ı nâçizânem min gayr-i hadd cerâid-i siyâsiye-i Arabiyyeyi tahrîr ile siyâset erbâbıyla işğal itmekle masrûf olan yirmi beş seneyi mütecâviz müddetin mahsûlü ve tecrübe-i tavîlenin bir semeresi olmakla berâber bi-'z-zât mesmû' ve meşhûd-ı kemterânem bulunan havâdis ve şuûnât-ı müessife-i Mısriyye ve Mısır'ın vâsıl olduğu ahvâl-i esef-i iştimâli ve ânı ihtilâl iden İngilizlerin menâfi'-i Devlet-i Âliyye'ye münâfi olan makâsıd-ı riyâkârâne ve nevâyâ-yı hodirîstâneleri hakkında mütalaât-ı müdekkikadan ilerü gelmiş ve niyet-i hâlis-i Osmaniyeden sudûr itmiş bulunduğundan sahîh nazarıyla bakılmağla meşmûl iltifât-ı cihân der-hân velî ni'meti bî-ni'metimiz buyrulmak istirhâmına kesb-i cür'et eder ve kemâfi's-sâbık bundan böyle dahi Devlet-i Âliyye'ye cân-siperâne bir sûret-i fedâkerânede hizmet edeceğimi arz eylerim. Ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân şevket-i bî-pâyân padişahımız efendimiz hazretlerindedir. Bu bâbda arzına cesâret olunan mevâd ;

Evvelen Mısır kıt'asını işğale İngilizleri sevk ve icbâr iden Mısır'ın mevkî-i coğrafi ve tabîyyesi,

Sâniyen İngilizlerin kıt'a-i mezkûreyi keyfiyet-i işgalleri ve işgalinden maksatları,

Sâlisen İngilizlerin kıt'a-i mezkûreyi işgal edinceye kadar olan keyfiyet tasarruflarıyla şimdiki hâlde memâlikî sûret-i tasarruf ve idârelerini bi'l-mukâyese Mısır'dan def'i ve inhila'ları hakkında olan efkâr ve temâyulât

Rabien işgalden mukkaddem Mısır'ın ve ahâlîsinin ahvâl-i dâhiliyesi ve işgalden sonra memâlikin vâsıl olduğu ahvâl ve Mısır'ı işgal için çevirdikleri entrikalardan ve bu gibi mesâil-i mühimme ve mübâhis-i cedîdeye dâir ebhâs ve mütâlââtdan ibaret olacaktır. İş bu mübâhis ber-vech-i zîr tedvîn kılınan ebvâbda zikr ve cem' olunmuştur. Şöyle ki

- 1- Mümeyyizât-ı Mısır ya'ni Mısır'ın ahvâl-i coğrafya ve tabîyyesi
- 2- İngiltere Devleti'nin Memâlik-i Mahrûsâ-i Osmanîye hakkındaki efkâr ve nevâya-yı fâsidesinin beyân ve isbâtı
- 3- Mısır'ın işğale ve daha doğrusu iğtiyâle İngilizlerin ihtiyâli

4- Mısır'ın ahvâl-ı hâzırası

5- El-Hatime

Ve min Allahi't-tevfik.

Mümeyyizât-ı Mısır Ya'ni Mısır'ın Ahvâl-İ Coğrafya ve Tabiiyesi

Dekâyık-ı âgâh ve ma'ârif-penâh olan padişahımız efendimiz hazretlerinin malûm-ı şahâneleri olduğu vech üzere bilâd-ı mübâreke-i Mısriye'nin cihânın şark ve garbiyesiyle Bahr-i Sefid ve Şâb Denizi arasında vâkî olub aksâm-ı âlemin güzergâh-ı ticareti bulunan Bahr-i Muhît-i Hindî ile Atlantiği meyânında bir memerr hükmünde bulunması ve Bahr-i Sefid ile Bahr-i Ahmer'in sevâhili üzerinde bir hayli liman ve iskelelere mâlik olması hasebiyle kürre-i zeminin hâvî bulunduğu nukât-ı ticâriye ve siyâsiyenin en ehemmiyetlisi ve belki aksâm-ı âlemin mihver-i ticareti olduktan maâda Avrupa'nın Hindistan ve Arabistan râhı ve güzergâhı olduğu gibi mevcûd olan ve mahalleri nezd-i bendigânemce ma'rûf ve İngilizler tarafından lügâtiyye-i mektûm bulunan petrol, demir, civa, bakır, çimento, zümrüt, yakut ve litografya taşları gibi maden-i mühimmeye ve servet-i tabiiyyeye mâlik olması ve âb ü hevâsının letâfet ve i'tidâl-i fevkalâdesi ve toprağının havâss-ı acîbe-i ebnâniyyesi Mısır'ın gerek ticareten ve gerek serveten dünyada bir nokta-i mühimme makamında sayılmasını îcâb eder. Bundan maâda Mısır kıt'asının âlem-i kadîminin nokta-i merkeziyesinde bulunması cihetiyle anı istilâ ve teshîrâtdan devletin kuvva-yı berriye ve bahriyesinin kavî ve şanlı olmasını istilzâm ittikten maâda Kambiz'in⁸ Mısır'a dâhil olduğu El-Ariş tarikinin ve Habeşiler'in sülûk eyledikleri Vâdi-i Sâfâ memerr ve Er-Raât'ın (?) mürûr eyledikleri tarîk El-Kasîr râhının ve Muizeddîmillah El-Fâtîmî'nin ubûr eylediği El- Kayrdân güzergâhının dâhil ve meâbirini-ki bu yollardan başka bir tarîkden Mısır'a duhûl mümkün olamadığından medâhil-i mezkûre nukat ve mevâkî-i lâzimedede sûret-i mükemmelede tahkîm ve terhîn kılındığı takdirde hatt-ı Mısriye'nin istilâsı bi'l-cümle a'dâya mahal ender mahal olur- hâvî bulunması Mısır'ın harben dâhi haiz olduğu derece-i ehemmiyetini imâ eder. İngilizlerin Mısır'a dâhil oldukları medhal Tell El-Bekîr'e gelince bunun ehemmiyeti kanal ile kâim bulunduğu cihetle İskenderiye'yi topa tuttuklarını müteâkib derûn-ı memâlike Arâbî Paşa tarafından zabt ve tahkîm kılınan Keferü'd-Devâr mevkiinde geçemeyüb İskenderiye'de 6 ay kadar tevkîf itmeğe mecbûr olduklarından nâşî kanal-ı mezkûr muhâfaza kılınsa ve ba'zıları tarafından

⁸ MÖ 525-521 yıllarında Mısır'a hükmeden İran Hükümdarı Kambizes olmalı.

tarîk-i duhûl kendilerine temhîd kılınmamış olsa idi İngilizlerin Mısır'a duhûlü umûr-ı müstehîleden add olunabilirdi.

İngiltere Devleti'nin Memâlik-İ Mahrûse-İ Osmaniye Hakkındaki Efkâr Ve Nevâya- yı Fâsidesinin- Beyân Ve İsbâtı

İngiltere Devleti'nin öteden beri düstûr'ül-amel ittihâz eylediği siyâset ve amelîne ve efkâr ve gayât ve makâsıt-ı bâtmîyyesine ve tarih-i sâbık ve ahvâl-i hâzırasına vâkıf olanlarca ma'lûmdur ki, devlet-i mezkûre öteden beri ve ale'l-husûs Hindistan kıt'a-yı cesîmesini istila eylediği zamandan itibaren Afrika kıt'ası'nda Sudan ve Mısır-ı Ülyâ gibi maâdini kesîr ve servet-i tabîyyesi mebzûl ve ahâlisi sâde-dil veya kendi tâbirlerince vahşî ve cahil olan yerleri ve Şâb Denizi sevâhili gibi Hindistan tariki üzerinde hâiz-i nisâb-ı ehemmiyeti olan mevahî zabt ve istimlâk ile müstemerre ihdas ve teşkil idüb hatt-ı Mısriyye üzerine best-i cenâh-ı nüfûz ve satvet veyahûd kat'ıyyen istilâ eyledikten sonra âfîde zıkr ve der-meyân olunacak vesâil ve esbâbı bil-isti'mâl Arabistan kıt'asını teshir ve Hindistan ahâlî-yi Müslimesi'nin makâm-ı ikdâs-ı hilâfede olan taallûk ve irtibâtlarını ihlâl ve kat' idecek sûretde Arabistan'da icrâ-yı siyâset ve daha doğrusu tervîc-i müfsidet ile bu sayede siz ve sizin -ki ancak Mısır'ı zabt ve te'min eyledikten sonra şarkı fethedebilmiştir- sülûk eylediği tarîki tutub ya'ni Mısır kıt'ası'mı ba'del-istilâ bilâ muâriz şark üzerine yürüyüb hükümrân olmak iktizâ-yı amellerinden bulunmuştur. Süveyş Kanalı'nın küşâdından evvel kanal-ı mezkûrun imkâniyet-i küşâdını İngiltere Devleti tasavvur edemediğinden iş bu meşruû mühimme iştirâk itmemiş ise de kanal Fransızlar'dan para ve ikdâmlarıyla hâzır ve itmâm kılınması üzerine bu bâbda iştirâk etmediğine pişman ve nâdim olarak kendisinin iş bu Mısır'ı istilâ hevesi derece-i kusvâya gelmiş ve benâberîn telâfî-i mesâfât itmek üzere mezkûr kanalda hak kazanmak ve idâresinde nâfizü'l-kelim olmağla inde'l-lüzûm ânı elde itmek ve tenfîz-i mesâribinde kullanmak için Hükûmet-i Mısriyye'ye ait olan eshâmı -ki kanalın nısf-ı eshâmına yakındır- iştirâ' itmiş ve bu maddenin esasıyla kendisine rakîb ve muâriz çıkmamak maksadıyla iş bu eshâmın esmânını parlamentoda müzekere edilmeksizin kraliçe ve vükelânın kararıyla serîan sarf itmiştir. Bundan maâda İngiltere'den ba'zı erbâb-ı siyâsete neşr-i din perdesi altına girerek daha bin elbisesini iktisâ' ve *İncil-i Şerîf Misyoner Şirketi* nâmı tahtında ihtifâ' ve *İncil-i Şerîf Afrika ve Asya* akvâm-ı muhtelifesinin lisânlarına tercüme idüb Protestanlığı neşr ve ta'mîm itmek bahânesiyle mahallât-ı mezkûre'nin tâ içlerine kadar dühûl ve ilkâ-yı fesâdıyla meârib ve makâsıt-ı siyâsiyelerini tervîc itmekde buldukları gibi revş-i ahvâle dikkat edildiği hâlde kezâlik erbâb-ı siyâsetden hey'et-i ilmiye hey'et-i kâşife me'mûrlarıyla zâhiri ilmî

ve dinî ve batınî siyâsî olan türlü türlü cemâât teşkil iderek Mısır ve Afrika üzerine sevk ve irsâl eyledikleri görülür. Cemâât-i mezkûre iş bu bürka' altında mahfî bununla mekâsıt-ı menfaat cû'yânelerinin husûlü ve erbâb-ı siyâsetin bu bahâneleriyle bilâd-ı mezkûrenin umûr-ı idâresine müdâhale için esbâb ü vesâil ve daha doğrusu hîl ve desâis-i lâzımeyle nehy ile mürûr-ı zaman ve temâdî-i evkat ile fırsat-ı matlûbenin sünûhu takdirinde meydâna çıkub icrâ-yı iktidâr ve nevâl-i merâm için vaz' ve temhîd eylediği iş bu planlardan istifâde etmek istedikleri lede'l-teemmül ve'l-mülâhaza hüveydâ olur vaktiyle İngilizlerin teşebbüs idüb muvaffak olamadıkları ve şimdiki hâlde ba'zı vesâiti isti'mâl iderek maksada nâil oldukları desâis ve hîl-i dâhiyâneleri cümlesinden olarak Hidiv-i Esbâk İsmail Paşa zamanında İngilizlerin İskenderiye'ye ve ba'zı esâkil-i bahriyeye kadar mumtedd olan Asyut demiryolundan Kınâ beldesi mukabilinde bulunan Tahta Kasabası'na Dâferâ'dan Ezhel Vadisi'ne ve bundan Asya'nın Şâb Denizi sahilinde ve El-Hicaz hatt-ı mübarekesi'nin iskelesi makamında olan Cidde mukâbilinde kâin El-Kasîr iskelesine kadar ba'zı ademler vâsıtasıyla bir hat temdîd etmek istedilerse de Hükûmet-i Mısıriye ol-vakit İngiliz Kumpanyası'nın talep eylediği şerâiti kabul etmediğinden bu fikir meydân-ı vücûda çıkamamıştır hâlbuki maâ-teessüf Hükûmet-i Mısıriye her neden ise İngilizlerin hîlelerine kapılarak muahhâran tarîk-i mezkûru Mısır nâmına inşâya bede' eylemiştir iş bu hattı temdîdden İngilizlerin mekâsıdı:

Evvelâ: El-Kasîr Beldesi Cidde'nin mukâbilinde bulunmakla berâber fenn-i harb nokta-i nazarında Şâb Denizi sevâhilindeki mevâkî ve nukat-ı mühimmeden ma'dûd olmağla ve çünkü ifâ-yi farîzâyı hiç itmek üzere Memâlik-i Osmaniye'nin Avrupa kısmında ve Trablusgarb Vilâyetiyle Tunus ve El-Cezâyir taraflarından vürûd idecek olan hüccâcın zehâb ve avdetlerinden Süveyş Kanalı yolundan kısalığı hasebiyle mezkûr demiryolunu tercih idecekleri bedihî bulunduğundan iş bu demiryolu inşâ kılındığı hâlde İngiltere bundan dolayı menfaat-ı siyâsiyeden başka menâfi-i mâliye ve dîniyece pek çok müstefid olacaktır.

Sâniyen: İngilizlerin sefâin-i harbiyesi gerek zehâben ve gerek iyâben asker ve a'lât ve edevât-ı harbiye hâsıl olduğu hâlde kanalın nizâmına tâbi' olmak mecbûriyetinde bulunacağından ve hâlbuki mezkûr demiryolu temdîd kılındığı takdirde hem külfet-i mezkûreden vâreste kalacak ve hem de mesârif ü nakdiyatça külliyyetli meblağî idâre ve tasarruf edebilecektir.

Sâlisen: Bâlâda arz kılındığı vecihle mezkûr şimendifer vâsıtasıyla El-Kasîr mevkiini istikâmât ile terhîn idüb ve mühimmât-ı askeriye için bir

depo-yı azîm yapıb ânı Bâb El-Mandeb⁹ ve Aden mevkileri gibi bir nokta-i harbiye haline ifrâğ eyledikten sonra ânın vâsıtasıyla bir cihetden El-Kasîr'ın mukabilinde ve diğeri cihetden Süveyş Kanalıyla El-Akabe'nin meyânında ve cihet-i uhrâdan Hicaz ve Yemen kıt'aları arasında gayet mühim bir mevkide bulunan Cidde Beldesi'ni istilâ ve yakın vakitlerde Kâmran Adasıyla Aden'in fevkinde bulunan havâlisini bî-gayr-i hakk hemen zabt ettikleri gibi belde-i mezkûre teshîr itmekle ânı Arabistan'da icrâ-yı müfsidin için merkez ittihâz eylemektir bu faslın nihâyetinde arz ve beyân kılınacağı vecihle

Rabi'an: Mesâil-i siyâsiyeye ve umûr-ı dakıkaya ve İngilizlerin hîl ve hud'alarına akılları ermeyen Arablara kendilerinin ya'ni Arablara hakk-ı akdes-i hilâfete herkesden ehakk oldukları fikri gibi efkârı vâsıtasıyla isyâna teşvik ittikten sonra İngiltere Devleti anları teskîn bahânesiyle müdâhale eder ve kendisinin oralarda her türlü müdâhalâtını men' iden muâhedâtın ilgâsına kıyâm eyler ve müdâhalesinin elzem olduğunu isbât için kürre-i râhdâ bulunan 180 milyon nüfusa balığ olan Ehl-i İslâm'ın kısm-ı azîmine ya'ni 53 milyona mâlik olduğunu beyân eder ve kendi iddiâ'larınca bunlardan Hacc-ı Şerîfe gidenler bütün vârislerini kendileriyle berâber istishâb itmekde oldukları sebebiyle bunlardan Diyâr-ı Hicâziye'de vefât iden bulunduğî hâlde hükûmât-ı ecnebiyenin müdâhale edemeyeceğî bir arz-ı mübârekede vefât ittiklerinden nâşî hilâfet-i mukaddeseye ve Saltanat-ı Seniyye'ye tâbi'-i i'tibâr olunarak anların emr-i âlî Hükûmet-i Osmaniye tarafından zabt ve müsâdere edilmekde bulunduğî ityân ediyorlar ve bu hâl ise müteveffâyân-ı Hindüyû'nun fakîr ve yetim kalmış olan evlâd ve vârislerini esbâb-ı mâişetden mahrûm edeceğî iddiâ-yı kâzibeyle gûyâ bu gibi vukuâtın hudûsuna meydân vermemek ya'ni Hüccâc-ı Hindiye'nin hukûkunu muhâfaza için ve hakîkât-i hâlde zihinlerinde kurdukları fikr-i sakîmi tervîc ya'ni anları isyâna teşvik ve hakk-ı akdes hilâfeti hâşâ zabta haklı olduklarını Arablara inandırmak için teb'ası bulunan Hindüyûn-ı İslâmiye'den me'mûrîn-i mahsûsa ta'yin itmekle Hicâz'ın umûr-ı dîniye müdâhaleye her türlü entrika çevirir vesâir Memâlik-i Mahrûsa'da ve husûsiyle Mısır ve Hicâz kıt'a-yı mübârekelerinde hukûk-ı mukaddese-i şâhâne mürââta kendilerini icbâr iden uhûd ve mevâsiki hükümsüz bırakarak kıtaât-ı mezkûrenin işlerine karışmak müntehâ-yı arzularıdır.

Merkez-i dîn-i mübîn olan Hicâz hatt-ı mübârekesinin miftâhı mesâbesinde bulunması hasebiyle imâm'ül-müslimîn ve halîfe-i rabb'ül-alemîn Padişahü'l-Osmân'dan başka bir kimesnenin elinde bulunması hiçbir

⁹ Kızıl Denizi Aden Körfezine bağlayan boğaz.

veche ve sebeble tecvîz olunamayan Mısır kıt'ası'nı istîlâ' İngilizlerin gösterdikleri esbâb-ı vâhineden biri de tevâif-i nasrâniyenin mekân-ı mukaddes i'tibâr eyledikleri Bâb El-Mukaddes miftâhları eyâdi-i İslâmiye'de bulunduğu gibi hatt-ı Mübareke-i Hicâziyye'nin miftâhı mesâbesinde olan Mısır'ın dâhi eyâdi-i İngiliziyeye'de bulunmasından bir be'is olmadığını göstermek istiyorlar velhâsıl devlet ebed-müddet-i âliye İngilizleri hâdlerine tevkîf etmeği kâfil olan esbâb ü vesâil-i muktezâ-yı ve tedâbir-i hükmiyeyi ittihâz itmediği takdirde İngiltere Devleti bâlâda dermeyân olunan Hicâz Arabları'nın eşrâfını hakk-ı hilâfetde iddiâ'ya tahrîk ve Hind İslâmlarının hukûkunu Hicâz taraflarında himâye ve vikâye gibi tezâhürât perdesi altında envâ-i mekâsıdı ilkâ ve hîl ve desâis icâd itmekle fırsatdan bil-istifâde Bahr-i Sefid'in Cebel'üt-târik, Malta, Kıbrıs ve Süveyş Kanalı noktaları gibi mevâkî-i mühimmesini zabt ettiği misüllü şarka doğru yürüyerek Şâb Denizi'ni dâhi kendisine bend itmekden geri durmayacaktır İngilizlerin Arabistan'da olan mekâsıd ve gayâtını tervîce müsâade ve yardım iden ve bâlâda iş bu faslın nihâyetinde arz ve bast kılınacağı dermeyân kılınan kabâil-i Arabiyye'nin ahvâli ve temâyülât-ı ber-vech-i zîr-i ihtisâr kılınır Şöyle ki

Arabistan kabâili sâir ehli bedâvet gibi selâmet-i kalb ile muttasıf ve sedâcet ve me'lûf ve selâhiyet-i dîniye ve enâniyyet ve gurur ile mârûftur işte bu ahvâlde bulunan Arablar akvâm-ı medeniyyeden bâid bulunmaları hasebiyle asrın terakkiyât-ı hâzirasından hissemend olamadıkları gibi Avrupa ahâlisinin siyâset ve entrikalarında kat'an bî-behrelerdir binâberîn cehâlet ve âdem-i vukûflarından nâşî şevket-i İslâmiye'nin temkîni ve dîn-i mübînin teşyîdi için kâffe-i milel-i İslâmiye'nin alâ-ihtilâf'ül ecnâs vel-lisân makâm-ı akdes hilâfete tarâfullah mecbûr ve peygamber zî-şân hazretleri canibinden me'mûr oldukları ve icâbet-i itâata agâh olduklarından ale-l-amyâ İngilizlerin "dîn-i kadîm-i İslâm lisân-ı Arâbî üzerine nüzûl buyurmuş ve hazreti peygamber zî-şân ile müessis-i dîn sayılan Hulefâ-i Râşidîn Hazarâtı kezâlik enbâ-yı Arab'dan ve akârîb-i hazret-i resûldandır binâen-aleyh hakk-ı hilâfete siz herkesden ahakksınız" gibi efkâr-ı mel'anet-kârânelerine ve şeker içinde zehir gibi olan akvâl-i müfsîde kapılarak ve ânın altında muhtevî bulunduğu nifâk ve mûzırâtı ve's-semmi-i tahtü'd-desem olduğunu derk itmeksizin bu gibi akvâl-i mazarrât-ı iştîmâl ile uyanan hissiyât-ı enaniyet-perverânelerine mağlûb olub dâire-i itâatdan hurûc ve câdde-i inkıyâdden urûc iderler ve muahharân Yemen'de vâkî olub ancak himemât-ı maâlikâyât ve ikdâmât-ı mahâsin -âbât velînîmet bî-nîmetimizin sâye-i muâdelet-vâye-i şâhanelerinde önü alınmış olan ve henüz asârı bâkî kalan hâdis-e müessife-i Yemâniye gibi bir takım ahvâl-i müellemenin zuhurunu bâdi olmağa kendilerini harâb ettiklerini bilmeyerek körü körüne

ve farkında olmaksızın İngilizlerin tenfiz gâyatına vâsıta ve âlât olurlar işte İngilizlerin sû'-i mekâsıdı her ne kadar nezd-i cenâb-ı âli-penâhîde malûm ve bâlâda arz olunan ifâdatdan mefhûm ise de kezâlik Ziyâreti'l-hayr-i hayr kâbilinden olmak üzere bilinmesi lâzım olan ba'zı nikat-ı mühimmeyi arz itmek ehem görülmüştür bunlardan biri hazret-i veliyyü'n-ni'metin ma'lûmü'l- âlem-şümûlleri olan Friedman nâm Almâniyyü'l-cins Yahudüyyü'l-asl protestâniyyü'l-mezheb ve İngiliziyü'l-meşreb olan şahsın İngilizlerin teşvik ve parasıyla İngilizlere Arabistan'a yol açmak maksadıyla Şâb Denizi sahilinde ve El-Akabe ile El-Yanbu' mevkiîleri meyânında Arabistan'da bir hükûmet-i müstakîle te'sis itmek teşebbüsü meselesidir ki ancak efkâr-ı hükûmet-nisâr ve tedâbir-i isâbet-şîâr velî'ül-ni'met hazretlerinin teşebbüsât-ı hakimâne ve ikdâmât-ı sedîdâne ve millet-pesendâneleri sayesinde hâl olunmuş ve merkûmun avânesiyle berâber o etraftan tardiyile nihâyet bulmuştur ve kezâlik mahzâ İngilizlerin teşvik ve tahrîkiyle esâre olunan mes'ele-i mündefiâ Yemâniyye hengâmında İngiltere'nin mendûb ve me'mûrları Yemânilerin emriyle Tafrâ Vadisi'nde ictimâ idüb kendisine tâlimât-ı lâzimeyi i'tâ ve adamlarına martin tüfenklerini tevzi itmişlerdir ki bu husûsu her dürlü rey ü gûmândan vârestedir bundan maâda İngilizlerin emr-i mezkûr ile ittifâklarını ve benâberîn Yemen isyânından mahazâ kendi eserleri olduğunu isbât iden delâil-i a'dîde cümlesinden dâhi iş bu iki defadır ki: birincisi fi 15 Safer 1305 (22.10.1887) tarihinde İngiltere'nin en muhlis bendegânının ve Arabistan'da Mürûcîn(?) efkârından bulunan Adem El-Somalî nâm şahıs Emir'in rağbeti ve bu da İngilizlerin arzusu üzerinde Cidde'nin liman riyâsetine tayin olunmuş ve fakat bu keyfiyetden dolayı endişe iden ve mesâlih-i Devlet-i Âliyye'ye müteyakkız bulunan Şâb Denizi Kumandanı Hacı Ali Beğ ve zabıt-i sâiresinin devlet-i ebed-müddet inhâ ve şikâyetlerinin tevâtür etmesi ve merhûmun ta'yinindeki muzırrâtı beyân eylemeleri üzerine merkûm Adem El-Somalî liman riyâsetinden azl olunmuş ve bununla İngilizlerin oraca bir parmağı kesilmiştir ikincisi de sene-i mezkûrenin cemâzî'el-ahirinde Vali-i Vilâyet Safvet Paşa Hicâz'ın Yemen hudûdunda vâkî olan El-Leys Beldesi'nde lüzûmuna mebnî bir istihkâm-ı harbî inşâ eylemek istediye de sâbikan asâkir-i İngiliziyeye'nin sevâkin kumandanı ve şimdiki hâlde Cüyûş-ı Mısriyye'nin serdârı bulunan İngiltereli Kitchner Paşa Ömer Nasif nâm şahsın hânesinde Ömer El-Kâf ve Hüsn Cevher ve Adem El-Somalî ve İngiltere Konsolosu'nun tercümanı Yusuf El-Kadesî nâmân kimesnelere mürekkebe bir meclis akt iderek Emiri celb ve istidâ' ve kendisine Safvet Paşa'nın iş bu meşruâta muhâlefet ve mûmânaat etmesi lüzûmunu efhâm ve cevâbı red vermesini telkîn eylemesi üzerine emir, mezkûr Kitchner Paşa'nın emrine bi'l-itâ'a Safvet Paşa'nın istihkâm-ı

mezkûru inşâ'sına muvâfakat itmeyüb envâ-i suûbet ve muhâlefet göstermiş ve nihâyet'ül-emr maksadına muvâfık olmuştur ya'ni Safvet Paşa'ya iş bu istihkâmı inşâ'dan sarf-ı nazar itmiştir şimdiye kadar arz ve beyân kılınan keyfiyyâtdan anlaşılacağı vecihle İngiltere Hükûmeti'nin hakkımızda ibrâz ve izhâr eylediği muamelât-nevâz şikârâne ve münâsebât-ı dostâne ve parlamentoda ara sıra mevki'-i müzâkereye vaz' itmekde bulunduğu Mısır'dan inhilalarını mes'elesi ve gûyâ uhûd ve ittihâz itmek üzere Mısır'ın istiklâliyetine zamîn devlet-i sâirenin kefâlet ve taahhüdü altında Mısır için bir nizâm-ı mahsûs vaz' itmek arzusunu göstermiş mahzâ mekâsıd-ı habîselerini setr itmek ve efkâr-ı nâs mugâletâ ile Mısır'dan inhila'larını talebde ısrar gösteren ezhân-ı umûmiyyenin hamiyet ve salâhiyetini ihlâl ve ef'al ve mekâsıdına bir sûret-i muhibbâne vermekle ukûl-ı nâsa temviye ve fırsat-ı münâsibenin hülûluna değin esnâ-i evkat için bir hile-i riyâkerâne ve perde-i desîse-i perdâzânededen ve her ne kadar zâhiren dostâne ise bâtinen hissiyât ve ef'âl-i adüvvânededen ibarettir esbâb-ı mezkûreden nâşî tevâzûn-i siyâsiyeyi muhâfaza ile berâber gerek Mısır'ın ve gerek sâir Memâlik-i Mahrûsa'nın selâmeti için yevmen fe-yevmen taraf-ı eşrâf-ı hazreti emîr'ül-mü'mînededen bezl oluna gelmekte bulunan teşebbüsât-ı mehâsîn-i âyât ve ikdâmât-ı mülhem-i şâhanenin bir kat daha tezyîd ile ihtiyât-ı lâzımevi sûret-i hâkimânededen ve şekl-i münâsibede isti'mâl Britanya Adası'nın tâ içerilerinden bizi zımnem tehdît itmekde bulunan a'dây-ı muzırının hîl ve entrikalarını iptal idecek esbâb ü vesâile bir an evvel ve daha mukaddemâne teşebbüs ve şitâb eylemek muktezây-ı hükûmet ve hamiyetden olduğu azâde-i beyân ve müstağnî-i 'addü'l-ityândır lütfen ve tenzîlen irâde-i isâbed-âde-i velî ni'met cihan padişahımız efendimiz hazretleri şeref sudûr buyrulduğu takdirde kemâl-i âciz kem-terânemle berâber şimdiye kadar serd nakil eylediğim İngilizlerin Mısır ve Arabistan kıt'âları hakkındaki nevâbây-ı muzırılarının netâyicü'l- hayriyesini mahv ve izâle edebilecek vesâil ve vesâiti min-gayr-i hadd bir sûret-i mufassılada ayrıca best ü beyân hâzır ve âmâde olduğumu arz eylerim.

Mısır'ın İşgale Ve Daha Doğrusu İğtiyâle İhtiyâli

Şimdiye kadar arz ve der-miyân kılınan vak'ayı ve havâdisden İngilizlerin ne derecede dü-rûyet ve mürâi oldukları anlaşılıyor çünkü İngilizler düşündüklerinin aksini izhâr ve menviyâtlarının hilâfını ibrâz iderek Mısır'ın vesâir yendikleri memleketlerin istilâ ve temlîki için mürûr-ı eyyâm ile fırsat-ı münâsibenin vürûdunu intizâr ederler ve fırsat-ı matlûbe hülûl edinceye kadar envâ-i hîl ve desâisi ve durûb-ı hükûmet ve siyâseti isti'mâl eyleyerek kemâl-i sebât ve resânetle hareket ederler ve maksatlarını ukûl-ı nâsdan dahi erbâb-ı siyâsetden bile setr ve ahfâya çalışırlar ve rakibi

gâfil buldukça işlerinin tervîci için lâzım olan tohum-ı fesâdı ziraâ ederler ve hareketlerine intibâh edildiği takdirde maksatlarını ihâm-ı mugâlatâ eyler ve niyet ettiklerinin gayretini gösterirler ve fırsat-ı münâsibe hülûl ittikte pençe-i gadrlarını irâe iderek andan mümkün olduğu kadar istifâdeye bezl-i mâ-hasıl say' ve gayret ederler ve mesâilerinin semeresini kendilerini değilse bile evlâd ve ahfâdlarının iktitâf ideceklerini me'mûl ederler ise yüzlerce sene sonra istifâde için kemâl-i ikdâm ve gayretter vaz' esas eylerler iş bu kâide-i hilâfen an-selef muhâfaza ve her an ve zamanda âna tatbîk-i hareket etmeleri felâh ve muvâffakiyetlerini bâdî ola gelmiştir İngilizler de fark ü ahzâb ne kadar taâddüd ve ârâ ve efkâr ne kadar ihtilâf ider ise itsün cümlesinin mekâsıdı yalnız İngiltere'nin müttefikî olduğundan hiçbir vecihle iş bu kaideden itmezler ve nokta-i hedefe vâsıl olmak için kâide-i mezkûre üzerine hatve hatve hareket ederler ve (el-gâyete tedbîr'ül-vâsita) ya'ni bir şeye müeddî olan vesâit ve tedâbir hadd-i zâtinde ne kadar makdûh olunur ise olsun maksad-ı fâideyi aldıktan sonra zemm olunmaz i'tikâdından bulduklarından diğerlerin zararına bile olsun velev ki cüz'ü olsun kendi menfaatleri olunca her dürlü zulm ve cefâyı isti'mâlden çekinmezler ve hatta Rusya ile muharebe-i âhiremizde ve adüvv ve uhûdunu bir tarafa bırakarak bize yardım ve muâvenet ideceği yerde Kıbrıs ceziresini Ayastefanos Muâhede'si'nin ta'dilü için icrâ eylediği say'ın ücreti olmak üzere ve güyâ Memâlik-i Devlet-i Aliye'nin şark eyâlâtını a'dâ-yı tekküd zuhûrundan muhâfaza eylemek için zabt itmişdür hâlbuki memâlik-i Osmaniye'nin şark eyâlâtını kendilerinden muhâfaza ideceklerini va'd eylemiş olduğu a'dâ-yı mütecâvizenin kendisinin en eşerri olduğunu Kıbrıs'dan maksadına nâil olduktan sonra Mısır üzerine teveccüh-i enzâr tama' eylemesiyle isbât itmiştir iş bu cezireyi zabt itmekle büyük bir haksızlık-ı irtikâba cesâret itmesi Mısır'ın şarkın kapusu ve Kıbrıs'ın iş bu kapunun anahtarı mesâbesinde bulunmasından neş'et eylemiştir işte memâlikimizi a'dâdan muhâfaza idecek olan İngiltere Devleti Kıbrıs'ı zabt ittikten sonra pençe-i zâlimânesini Mısır üzerine uzatarak kendisinin en mühlik düşman olduğunu bize göstermiştir çünkü devlet-i mezkûre Kıbrıs adasını uhdesinde te'min eyledikten sonra Mısır'ı zabt için gözlerini faltaşı gibi açarak fırsat ve evkat-ı münâsibeyi gözetlemeğe başlamış ve Mısır ahvâl-ı maliyesinin muhtell olmasıyla zamân dahi müsâid gösterince İngiltere Devleti Mısır'ın dâhiliyesine müdâhale için kemâl-i isti'câl ile karışmağa şitâb eylemiş ve Devlet-i Âliye'nin ol-vakitteki meşguliyetini bir fırsat add iderek entrika ve desâisin envâ'nı çevirüb tohum-ı fitne ve fesâdı ve bizir-i isyân ve ihtilâli zirâ' itmeğe başlamış ve böylece bir müddet devam ittikten sonra mefsedet ve desiselerinin semeresi olan Arabî Paşa'nın isyân-ı meş'ûmu meydana çıkmış bunun üzerine İngiltereli Blant ve rüfekâsı Arabî Paşa'da nâr-ı fitne

ve isyânı alevlendirdikleri gibi Hidiv-i sâbık merhûm Tevfik Paşa dahi Sir Malet ve rüfekâsı tarafından Arabî paşa'nın aleyhine tahrîz ve tehyîc kılınurdu ve daha doğrusu Mister Blant ve cemeâtı Arabî Paşa'nın hizb ü gurûhundan müsteşâr ve müdürlerinden idüğü cihetle kendisini isyân ve istiklâl teşvik ve iğrâdan ve hizb ve emsâlden fâriğ kalmadığından Arabî Paşa'nın üzerine pek büyük te'sîr ü vahîm husûle getirmiş ve başında hübb-ı ri'yâset ve istiklâl hevesini uyandırmış olduğundan ve diğer taraftan İngiltere vekili bulunan Sir Malet ve rüfekâsı dahi merhum Tevfik Paşa'ya bi-hubbü'l-a'dâ' muhabbet ve nevâziş-i ezhârdan gerü kalmadığından müşâr-ileyh Tevfik Paşa bu iğtişâş-kârların sözlerine inanarak ve muhabbet-i zâhiriye ve hud'alarına kapılarak anların teşvikleri mücebince Arabî Paşa ve cemâati hakkında kuvvet ve unfi isti'mâle başlamış olduğundan iş İngilizlerin arzusu vecihle tevsi' itmiş ve gerek Malet ve gerek Blant cemâatleri efsâdât-ı şeytanetkârânelerinde devâm ideceklerinden iş büyüdükçe büyümüş ve nihâyet Mayıs 1882 tarihinde Mısır'da Vâkıâ-i Çerâkise nâmıyla ma'rûf olan fitne-i redîe vuku' bulmuş anı müteâkib İskenderiye'de fi 11 Haziran Sene 82 nâmıyla şöhret bulan mezbeha-i müessife zûhur itmiştir fitne-i mezkûrenin İngilizlerin eseri olduğu ve kendi tertibleri üzerine vuku' bulduğu İngilizlerin kendi ikrârlarıyla delâil-i kât'a ve berâhîn-i sâtia beyânât-ı celî ile sâbitdir şöyle ki

Evvelen- Lord dö Walf'in fi 9 Haziran sene 1883 tarihindeki cuma günü parlamentoda ilka eylemiş olduğu nutukda "Arabî Paşa'nın isyân ve fitnesi ancak bir cihetden İngiltere'nin Mısır Konsolosu bulunan Sir Malet'in kendisine fevk-al-âde emniyet ve muhâbbet iden Tevfik Paşa'ya Arabî Paşa'yı tezlîl ve tenkîl için ilka' eylediği teşvikât sayesinde ve diğer cihetden Arabî Paşa'nın kendisine ibrâz-ı muhabbet ve nasîhat gösteren Sir Blant ve rüfekâsı tarafından Hidiv'in aleyhde alevlendirilmiş olan efkâr-ı isyân ve muhâlefeti üzerine husûl bulmuşdur" gibi şu rest ve fitne-i mezkûrenin İngilizlerin sînâ'a-i destleri olduğunu ısbât ve aşikâr iden birçok akvâl-i ityân eylemiştir.

Sâniyen- Fitne-i mezkûrenin İngilizlerin eseri olduğunu ısbât iden delâil cümlesinden iş bu fitne sebebiyle Arabî Paşa taht-ı mehâkimeye alınacağını ve i'dâm cezasıyla mahkûm olacağını bildiği için tehdide iltica iderek kendisine cezâî bir zarar-ı lâ-hakk olduğu takdirde İngilizlerin desâis ve entrikaları üzerinden perdeyi ref' iderek fitnenin anların eser ve sînâ'aları olduğunu ısbât için mâlik bulunduğu edile-i kaviyye meydana koyacağını ve Simor'un İskenderiye'yi darb ve harâb için ittihâz eylediği sebebin mazi' ve hakîkate muğâyir olduğunu ve şaâyir-i insaniyete ve şer've örf'e muhâlif oldukdan maâda hukuk-ı düvele dahi menâfi bulunduğunu Londra

Parlamentosuna ve umûm-ı düvele i'lân ve i'lâm ideceğini beyân itmesi üzerine İngilizler bu keyfiyetin meydana çıktığı takdirde mevki'leri ne mertebe vahîm olduğunu takdir iderek fevk-al-âde hâvf ve endişe itmişler ve benâberîn Arabî Paşa'ya gerek kendisinin ve gerek cemâat ve avnesinin afv ve hayatlarını te'min itmişler bundan dolayıdır ki; Mister Gladston Arabî Paşa'yı ne katl ittirmeğe ve ne de muhâkeme altına almağa cesâret idememiş ve esrârın olmaması için ittihâzı lâzım gelan vesâit ve tedâbiri suret-i mülâyimede icrâ için Brudelli ile müzâkereye Lord Dofry'yi me'mûr iderek Mısır'a i'zâm eylemiş ve iş Mister Gladston'un arzusu vecihle hitâm-pezîr olmuştur şöyle ki fitne-i mezkûrede iştirâkleri bulunan ve kendi âmirlerinin evâmîrinde ita'âtden başka kabahati olmayan bir çok kimseler idâm olduğu hâlde fitnenin rüesâsı bulunan Arabî ve Sâmi Paşalar ve daha üç beş kişi afv olunarak kendilerine maâşât ü vâfire tertib ve ta'yin kılınarak Seylan adasına gönderilmişlerdir.

Sâlisen- İngiltere Hükümeti İbrahim Tevfik Paşa vâsıtasıyla ba'zı kabâil-i bedevîyeye yigirmi bin (20.000) İngiliz Lirasını vîyerek anları Mısır üzerine sevk ve tahrîk itmiştir bunun için der ki Evlâd-ı Âli kabilesi fitne ve mezbaha-i birkaç gün evvel muhârebeye gidiyor gibi seriyyâ pür silâh olduğu hâlde İskenderiye'ye gelmiş ve silâhlarını zabıta dâiresine tevzi' itmişler ve fitne günü silâhlarını tekrar istilâm itmiş mezbaha-i müellime-i ma'hûdeyi hudûsa getirmişlerdir.

Râbien- Fitne fi 11 Haziran sene 82 tarihine müsâdif olan pazar günü İngilizlerin tertib eyledikleri plan üzerine vuku' bulduğunu imâ ider suretde hudûs bulmuştur şöyle ki: o gün Maltalının biri Seyidü'l- A'cân nâmında bir İslâm sürücünün hayvanına binerek ecâniblerin ikâmetgâhları civârında bulunan meygedeleri dolaşmış sonra Kahvetü'l- Kazzâz nâmında bir kahvehânenin kapusuna durarak sürücü ile ücret için gavga çıkarmış ve ücreti virmeden içerü girince sürücü hakkını almak için merkûmu içeriye kadar ta'kib itdiğinde merkûm Maltalı kızarak sürücüyü bıçağı ile cerh ve telef eylemiş ve bunu müte'âkiben bir takım Maltalılar bilâ-sebeb ve-lâ bâ'is hiçbir kimesnenin aleyhlerinde taarruz vuku' bulmaksızın İngiltere Konsolosunun daha evvel kendilerine virmiş olduğu tüfenkleri sokaklarda mürûr ve ubûr iden ebnây-ı sebîl üzerine boşaltmaya başlamışlar bu esnâda İslâmlardan ba'zı ayak takımı yeknesâk olmak üzere sopalar ile müsellâh oldukları hâlde gelüb Hıristiyanlardan rast gelenleri darb itmeğe başlamışlar ve o anda bâlâda zikr olunan Evlâd-ı Âli bedevîlerinin gelmesi ile vâkıa büyüdükçe büyümüş ve inhâ ve etraf beldeye sirâyetle bir katl-iâmme tahvîl iderek bir şekl-i vehîm ahz eylemiştir.

Hâmisen- İngilizlerin İskenderiye hakkında tasarlamış oldukları fikr-i seni'lerini isbât iden delâil-i a'dide cülesinden dahi Devlet-i Âliye'nin donanmasının fitne zamanında İskenderiye sularına gitmesini men' eylemeleridir fitne-i mezkûrenin İngilizlerin sinâ'a-i destleri olduğuna şüphe bırakmayan delâil ve berâhîn pek çok ve müte'âddid ise de anları birer birer serd ve tâ'dâd eylemek bir emr-i tavîl olduktan maâda Arabî Paşa'nın kendi mahvını müceb olabilecek ve Avrupa Devletlerinin müdahâlesini icâb ittirecek bu gibi bir fitne çıkarmağa kendiliğinden akdem eylemesi akl-ı selimin kabul ve teslim ideceği bir madde değildir bundan İngilizlerin Mısır'dan isteyerek hurûc itmek niyetinde bulunmadıkları anlaşılmağla berâber iş bu mütalaât İngiltere Devletinin meslek-i riyakârânesi hakkımızdaki efkâr ve nevâya-i bâtılesi için bir delil-i kâfidir bunun üzerine zavâhir-i ahvâle aldanub bulunduğumuz hâle kâil ve İngilizlerin derûn-ı kalblerinde hakkımızda mekmûn bulunan niyât-ı fesâdelerinden havf-ı nazar itmek câiz olmadığı nezd-i ma'âli vakt-i âlem penâhilerinde müstağni an-il-beyândır kem-ter hakirin bu mütalaât nâçizâne serd ve izâhdan maksadı mahzen Devlet-i Ebed-Müddet-i Âliye ve serir-i şevket-i saltanat-ı seniyye ve cenâb-ı şevket meâb efendimiz hazretlerine olan taállûk ve ihlâsı ve sadâkat-ı şedide-i ağabeydânesini isbâta bir bürhân göstermekden ibârettir.

Mısır'ın Ahvâl-i Hâzırası

Burada kelâmımızı isbât için akvâl-ı felsevîyeye muhâkemât-ı amîkaya mürâcaât etmeği bi'l-lüzum görürüz çünkü beyân ideceğimiz madde safahât-ı hayâlde mersûm bir emr-i mevhum eylemeyüb havâssımız altında bulunan ve gün gibi aşikâr ve müstağni anil bürhân olan hâl-ı hâzırdaki İngilizlerin Mısır'da tasrifât ve ef'âl-ı vakıalarıdır şöyle ki

İngilizlerin Mısır'ı işgal edeliden beri umûr ü mesâlihimize karışması temâdî-i eyyâm ile yevmen fe-yevmen harb-i siyâsiyemizin selb ve kuvvâ-yı edebiyemizin iz'âf vatan ve devletimizin lisânları olan Arabî ve Türkî lisânlarımız a'zbü'l-beyânlarımızın nisyân ve menfaat-ı vataniye ve servet-i hakikiyemizin izâa edilmesini müceb ola gelmekte bulunduğu gibi bu hâl üzerinden imtidâd edildiği takdirde bakıyyetü's-suyûf olarak bize kalmış olan ticaret, sanat kanun ve ziraat ve sairemizin dahi selb ve mahv olacağına ve esbâb-ı ma'aşiyeden olarak hizmât-ı sâfileden başka elimizde bir medâr-ı ta'yiş kalmayacağına şüphe olunmamalarıdır çünkü İngiltere'nin zabt eylediği müstemlekâtdaki mülk-ı menfaat perestânesi kendisinin Mısır gibi din ve mezheb ve lisânından gayri bir mezheb ve lisân ile mu'tekid ve mütekellim bulunan memâlikden istifâdesini yalnız o memâlikin ahâlisini neyyîr-i ubûdiyet altında ezmekte ve anları koyun sürüsü gibi kullanacak kadar matbu' kılmakta gördüğünü gösterir işte bu fikir ve mebdâie

istinaden ricâl-ı İngiliziyeye bize mühim rollerini oynamakta ve bizi ellerinde oynatacak makamında kullanmak için hâzır eylediği safra-i helâke sevk itmekdedirler ve çünkü zayıfın kaviye tabîyeti umûr-ı tabîyyeden bulunduğundan eyyâm ile mübâdî ve efkâr ü vataniye tebdile gider ve bu hâl devam ettiği takdirde mezâhib, meşârib vesâire ahvâl ve husûsâtda tebdilât-ı azimenin vuku' bulması vâreste-i iştibâhdır ve bu bâbda Hindistan kıta-i cesimesinin ahvâl ve ahali bize pek güzel bir misâl ve ibret olabilir çünkü İngilizler Hind ahalisine ittikleri hakaret her dereceyi aşmış olduğu ve İngiliz askerinin silah arkadaşları bulunan Hind askerlerine icra eyledikleri imtihan ve hürmetsizliğe müstebân olur Çünkü: Mısır'da Re'y-i-ayn müşâhede eylediğim vecihle İngiliziyü'l-cins olan asker hayvana binmek için silah arkadaşı bulunan ve kanını İngiltere'nin mesâlihi için feda iden Hindli askerın sırtına binek taşı gibi çıkarak öylece hayvana râkib olur bu derece sû'-i muâmeleye ictisâr iden bir kavmin hissiyat ve vicdâniye ve derûnileri gayrın hakkındaki efkâr ve nevâya artık tahmin olunsun şimdi İngilizlerin kendi efkârına hizmet ittirmek için verdiği maâşât-ı vâfire sayesinde kendine rabt ve bedn eylediği eşhasdan ve me'mûriyetlerinden azl olmak korkusuyla istemeyerek İngiltere'nin silk ve meşrebine hizmet ve mümâşât iden ba'zı me'mûrîn-i vataniyeden sarf-ı nazar olduğu hâlde umûm ümmet ve milletin İngilizlerden dahi olmadıkları ve anların biran evvel Mısır'ı tahliye itmelerini arzu ettikleri müşâhede olunur çünkü ecnebilerin efkârına hizmet itmeği kabul itmeyen binlerce me'mûrlar aç ve bî-ilaç kalub fakrû'z-zarûretten acınacak bir hâlde oldukları gibi emniyet-i umumiye mefkûd ve katl, sirkat gibi cinâyâtdan hiçbir gün halî geçmemekte çifçi kısmı emvâl-ı emîriyenin kesretinde nâşi anları ifâ için değil yalnız hayvanlarını belki de hânelerinin eşyasını ve yemek bakır takımlarını ve karılarının ziynete müteallik eşyalarını ve-hâsıl az çok kıymeti bulunan mücevheratını satmağa mecbûr ola gelmekdedirler senevî seksen bin İngiliz lirasına balığ olan bedel-i askeri gibi İngilizlerin Mısır'ı işgallerinden sonra vaz' olunan emvâl mîriyenin kesret ve defteri ahalinin fakrû'z-zarûret halini müeddî oldukdan mâada arz bulunduğu vecihle katl ve sirkat gibi cinâyâtın vuku'na da sebep-i kavî ola gelmekdedir her gün cerâid-i resmiye ile ilan olunan fıkrâ sebebiyle Mısır'ın enhâ' ve etrafında yevmiyen ika' idilmekte bulunan katl ve sirkat cinâyetine ve bunun emlâkini hacr ve diğerlerini bey' etmeğe dâir mahkeme tarafından neşr olunan i'lânât ve i'lâmata ittîlâ' ve dikkat olunursa bilâd ve i'bâdın vasıl oldukları derece-i inhitat hübûtun derece-i kusvâsı anlaşıldıktan maâda Mısır'ın hayatı mesabesinde olan hürriyet ve istiklâl edibesini gâib ettiği keâl-ı teessüfle müşâhede olunur vatanımız nasıl tekaddüm ve kesb-i fellah etsin fûnûn ve ticaret ve sanâyi'miz nasıl terakki eylesin ve askerlerimiz ne yolda sahib-i mahâret isti'dâd olsun ki İngilizler

her türlü harekât ve sekenâtımızı nazar-ı dikkatden dûr tutmamak için başımızın ucunda duruyor ve askerlerimiz İngiliz zâbitânının taht-ı kumandasında olup vatanın mazarrâtına bile olsa amirlerinin evâmîrîne itâa'tına mecbûr bulunurlar İngiliz kavmi Napolyon Bonapart'ın haklarında ayn-ı hakikat olmak üzere söyledikleri gibi “İngiltere'nin velev cüz'i bir menfaati olunca İngilizler taht-ı kumandalarında bulunan askerleri kendi karındaş ve vatandaşları üzerine silahlarını boşaltmağa emr ve icbâr ederler” bundan hasıl olur ki: İngiltere Devleti Mısır'ı tahliye etmeyince Mısır için Lisân-ı İngilizî'de kesb-i maharetden başka ne ulûm ve fûnûnda terakki ne de ticaret, ziraât ve fûnûn-ı sâirede tekaddüm ve ne de servete ve hürriyet-i hakikiye malik olmağa beyne'l-ümem bir menzil ve hâsıl-ı refah ve saâdete müeddi hiçbir sebep ve vasıtaya te'lif mümkün olamaz çünkü İngiltere ancak bizi nihâyet derecede miskin, cahil ve fakîr kılmağa hayan gibi kullanabilecek bir dereceye isâlinde menfat ve fâidesini görür devlet-i mezkûrenin husuluna bezl-i sa'y ve ikdâm itmekde bunduğu hakikat Mısır ahalisini yalnız ismen hür ve hakikaten köle ve esir kılmaktır zira İngiltere ahalinin temeddün-ı servet ve refaha malik olmasının maksat ve gayâtına vasıl olmağa mani-i kavî olduğunu anlamıştır devlet-i mezkûre ademlerinden bulunan me'mûrîn ve erbâb-ı hükümetin ve hâdim-i efkârı olan ba'zı cerâidin vâsıtasıyla işâa eylediği ekâzib ve havâdis-i musanna' mahzen setr ve ukûl ve ezhân-ı nâs mekasidından sarf itmek için bir hud'a ve desisedir iş bu keyfiyet yalnız Mısır'ın ulemâ ve ukalâ'sı nezdinde malûm olmayub belki Devlet-i Aliye'nin hayr-ı hâhânelerinde bir çoklarının indinde ma'rûf olmuştur işte bu sebebledir ki erbâb-ı dirâyetten avâkıb-ı umûra dikkat edenler İngilizlerin Mısır'daki nüfûz ve satvetinden ve kâffe-i mesâlihi elde etmesinden ve bal içinde zehir gibi ilkâ eylemekde bulunduğu akvâl ve ef'âliyle eyyâm ve mürûr-ı a'vâm ile a'vâmı ve ba'zı havası bile avâid ve efkâr-ı siyâsiyesine alıştırmakdan pek çok havf ve endişe ediyorlar buna bir delilimiz dahi Camiü'l- Ezher uleması tarafından bu kemter-i ahkar kesretle vürud itmekde bulunan ve bir numune olmak üzere bir danesi atebe-i felek- mertebe zıll-ullahilerine bundan akdem arz ve takdim kılınan bir kıt'a mektubdur çünkü İngilizler Vehîd Kays ve Vehîd Bahrî'nin müdürlük ve muhafızlıklarını ve dahiliye ve hariciye ve maliye ve nafia ve harbiye ve maârif ve evkâf nezaretlerini ve sıhhat-ı umumiye ve karantina ve polis ve şimendifer ve dâiresine ve Süveyş Kanalı ve sevâhil ve telgraf idârelerini ve meclis-i nüzâr ve ya'ni meclis-i vükelâyı elde itmiş ve devâir-i mezkûrenin kâffesi İngilizlerin işaretiyle hareket eder ve orada yalnız İngiltere'nin kelimesi nüfûz bulmaktadır bundan mâada devlet-i mezkûra ahalisinin ezhânını Devlet-i Âliye'den sarf ile anlara yalnız kendisinin sahib-i siyâdet olduğunu oralarda yalnız anın kelimesinin nâfiz ve her şey yapmağa

muktedir bulunduğunu anlatmak için bu günlerde bezl-i ikdâm ve sa'y fevk-al-âde eylemekdedir bununla berâber İngiltere Devleti ahaliyi kendi tarafına celb ve istimâle için vesâit-i lâzimeyi isti'mâl eylemekdedir ki Mısır'ı tahliye için icbâr olduğu hâlde ahalinin kendisine olan meyl ve irtibâtlarını göstererek Mısır'ın tahliyesini te'cile veyahûd daha başka mekâsıdını tervice bahâne ittihâz eyleyecektir husûsiyle yakîn dikkatlerde merhûm Tevfik Paşa'nın vuku'-ı vefâtıyla Abbas Paşa'nın üzerine kendisinin ya'ni İngiltere Devleti'nin Mısır'da nüfûz ve satvetinin münker ve sâkit olduğu ve Devlet-i Âliye'nin tarafdarı olan fırka-i a'zime-i sadıkanın İngilizlerin Mısır'ı işgalini istinkâr ve Devlet-i Âliye'nin siyâdeti altında Mısır'ın istiklâlatı talebinde mücâhere ittiğini görünce devlet-i mezkûre ahaliyi kendisine isticlâb itmek husûsundaki siyâsetine bir kat daha germî vermiştir ve fırsat-ı münâsibenin hulûlını beklederek kendisine enzâr-ı â'lemi celb iden mühim rollerini ve umûm beyninde Mısır'da ancak İngiltere'nin kelimesi nâkız-ı vesâit olduğu ve Mısır'a aid olan bi'l-cümle umûr ve husûsâtın yalnız kendisine râci' bulunduğu mâ'at-teessüf zan ve tahmin edilmiştir ki iş bu keyfiyet hayr hâhâne Devlet-i Âliye'nin inkisâr-ı kalevîni müceb Devlet-i Ebed Müddet hakkındaki muhabbet ve irtibâtlarını göstermek için tezahür ve mücâhereye olan meyl ve heveslerinin kesb-i fütûr eynlenmesi ve İngilizlerin hâdim-i efkârı bulunan a'dâ' ve ağyârın kesb-i neşât itmesini müntic olmuştur ki bu ahvâle müeddî olan şeyler başlıca şunlardır:

Evvelen: Mısır'ın re'is-i vükelâsı ve İngilizlerin ni'met-i perverdesi bulunan Mustafa Fehmi Paşa'nın hey'et-i vüzerâtının azli için Devlet-i Âliye namına olarak devletli Muhtar Paşa'nın vaki olan talebi İngilizlerin mesaisi sebebiyle karîn muvaffakiyet olmamağla iş bu mes'elede vuku' bulan sû'-i te'sir a'dem-i tedbir üzerine ortada devr ve tedavül iden şâyiât ve bıraktığı asâr-ı vahîme

Sâniyen- El Akibe Nahiyesinin Mısır'a ilhakı için İngilizlerin vaki olan ısrar ve iradelerini tenfiz edinceye kadar Abbas Paşa'nın tevliyetini müş'âr olan fermân-ı alışânın kırâatını tehir eylemeleri ve bu fırsattan bi'l-istifâde İngilizlerin hâdim ve efkârı bulunan cerâid-i Mısriye'nin bu maddeyi sermâye ittihâz iderek efendilerinin menâfi' ve maslahatlarına münâsib ve muvâfık suretde idâre-i kelâm itmeleri ki sû'-i te'sir-i küllîyi müceb olur.

Sâlisen- Mısır'ın mehâkim-i adliyesini kendi arzuları vechile teşkil etmek için İngilizlerin vaki olan teşebbüslerinde muvaffak olmuş ve bunun üzerine Riyaz Paşa'nın vezâretinin

Râbian- Mısır'da İngilizlerin mekasıd ve efkârını tervîc ve kendilerinin medh ve sitayişleri için sahifelerini ve tahsis iden bir çok cerâid-i Arabiye ve Efrenciyenin bulunmasıdır ki: cerâid-i mezkûrenin erbâbı İngilizlerden senevî aldıkları iânât mukabilinde kalemlerini bunlara hasır ve belki kendilerini bunlara satmışlardır İngilizlerin Mısır gazete erbâbına verdikleri iânât kendi kîselerinin olmayub belki masârif-i seriyye nâmıyla her nezârete mahsûs kılınan tahsisâtıdan sarf olunur bu münâsebetle Mısır'da bulunan gazetelerin ehemmiyet ve mesleklerini beyân ve arz itmek münâsib görülmüştür Mısır ahali ale-l-umûm gazeteleri okur anın muhtevîyatına göre müte'essîr ve tehessüs olur bunun içündür ki İngilizlerin mekasıd hâhânelerini semeresiz bırakmak için Mısır ahalisinin Devlet Ebed-Müddet-i Âliye'ye olan irtibât muhabbetlerinde eylemek lâzımdır çünkü ahâlî-yi mezkûre Saltanat-ı Seniye'ye olan alakası kavî oldukça İngilizlerden müteneffir olub anların oraca nüfûz ve şevketlerini kesir itmeğe bir sebep-i kavî olabilir ve bu keyfiyet dahi İngiltere Devleti'ne Mısır'ı tahliye ittirmek için bir sene hükmünde olur işte bu sebebdan dolayıdır ki ceride-i kemterânem bu bâbda elden geleni dirîg itmiyerek daimen Mısır ahalisini Devlet-i Âliye'ye ve hâkipây-ı muâllâ ihtivây-ı âlem-penâhilerine ilticâyâ Saltanat-ı Seniye'ye olan irtibât ve muhabbetlerini tezeyyîde teşvikâtta hamiyet-i diniye ve milliyelerini inhâ olan her dürlü vesâitde bezl-i mâfi'l-vüs' itmekde ise de Mısır'da gazeteler birisi Fransa'nın ve diğeri İngiltere'nin ve üçüncüsü Devlet-i Âliye'nin taraftarı ve hâdim-i efkârı üç fırkaya münkasım olduğundan ve fırkateyn-i evveleyn ise bâlâda arz olunduğu üzere ecânibden ahz eyledikleri iânât sayesinde teksîr eylemekde ve vücûdlarını ve kalemlerini satmaktadırlar üçüncü fırka ya'ni Devlet-i Âliye'nin taraftarı olan fırka-i sadıkada ise yalnız iş bu abd-ı asgarın gazetesini bulunan El-Fellah ceridesinden ibaret olub her ne kadar iş bu ceride bu bâbda itmiş ise de veliyü'l-nimet bi-nimetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin hüsn-ı niyet-i şâhâneleri ile Mısır'da Hindistan'da ve Suriye ve Arabistan ve Trablusgarb'da te'sîrât-ı hüsneyi hasıl itmiş ve binâen-aleyh mahâllât-ı mezkûrenin kâffesinde eyâdî-i İslâmiyede kemâl-ı rağbet ve hâhişle tedâvül edilmekde bulunmuştur ki padişahımız efendimiz hazretlerinin bahr-i hubûr ve mekâriminden nâil olduğum iltifât ve cihân kıymetlerine zâten muttasıf olduğum hüsn-i hulûsî ve sadakat iktizâsından gazete-i âcizîyi sâye-i mekârim vâye-i cihân bânide tevsi' ve daha muntazam ve müessîr suretde neşr itmek için bezl-i mukadderet eylemekle olan Devlet-i Âliye'nin ve Salnanat-ı Seniye'nin hizmetinde muvaffak olmağım için cenâb-ı hüdây-ı ezeli'den niyâz ederim.

Hâmisen: Şâyan-ı zikr bir maddedir ki: Kıbtî taifesinin İslâm milletinden sonra Mısır'da bulunan tavâifin en büyüğü bulunması cihetiyle

İngilizlerin hîn-i hâcetde hâzırlamakta buldukları ve bizim gafil olduğumuz tedâbir-i mühimme cümlesinden olmak üzere tâife-i mezkûreyi elde etmek için sarf-ı mesâi-i azîme eylemekde bulunmasıdır. Bu bâbda ittihâz eyledikleri resâil-i adîde cümlesinden dahi dikkatde tâife-i mezkûrenin küberâsından ve hükümet-i İngiliziye'nin adamlarından ve hâdim-i efkârlarından bulunan Adliye Nâzırının vekîli Butros Galî Paşa'ya kendi taraftarı olan ve Kıbtî tâifesinin bulunan me'mûrları kendisine zam iderek anlardan bir meclis-i mâliyi terkib etmek ve tâifenin şimdiki hâlde rüesâ-yı ruhâniye ve cismâniyesinin elinde bulunan evkâfın irâdlarını istilâ ve milletin umûr-ı rü'yet ve manastırların ve kiliselerin irâd ve masârifatlarını tetkik etmek gibi tâifenin kâffe-i umûr ve ruhâniye ve cismâniyesinin iş bu meclise havâlesi için Kıbtî Patriğine müracâat eylesini eylemiştir. Böyle bir meclis teşkilinden İngilizlerin maksadı a'zâ ve rüesâsı kendi adamlarından olan iş bu meclis vâsıtasıyla Kıbtî tâifesi üzerinde kesb-i nüfûz için lâzım gördükleri evâmîrî icrâ-enziz ile anı gâyatına vâsıl olmağa bir âlet makamında istihdâm eylemektir. Butros Paşa bunların emri vecihle Kıbtî tâifesinden bulunan ba'zı hükümet me'mûrlarına bu keyfiyeti tebliğ idüb ve kendisine muhâlefet idenleri me'mûriyetlerinden azl ideceğini beyân ve tehdîd eylemesi üzerine merkûmların kâffesi Butros Paşa'nın tehdîdinden havf iderek kendisine muvâfakat itmişler ve binâberîn mûmâ-ileyh efkârını Kıbtî Patriğine me'mûrîn-i ruhâniyesine beyân ve tebliğ iderek ber-vech-i meşrûh bir meclis teşkilini talep eylemiş ise bunlar revâ-yı rızâ ve muvâfakat göstermediklerinden tâife-i mezkûre birisi me'mûrlardan ibâret olmak ve Butros Paşa'nın taht-ı riyâsetinde bulunmak üzere ve diğeri Patrik ile bir despotun riyâseti altında ve tâifenin azâminden mürekkeb olmak suretiyle iki kısma ayrılmış iş bu iki kısım arasında ihtilâf ve münâzaanın dâiresi büyüdükçe büyümüş ve paşay-ı mezkûr bu madde de İngiltere'nin ve hâdim-i efkârı mesâbesinde bulunması cihetiyle İngilizlerin müdâhalesi sayesinde ve kendisinin dahi zâten bâb-ı hükümetde nâfizü'l- kelime olması hasebiyle gerek Patriği ve gerek despotu uzak bir manastıra ib'âd için Hidiv Abbas Paşa'dan bir emir istihsâline muvâfık olmuş ve iş bu emrin tenfiz kılınması kılınması üzerine tâife-i mezkûrenin şu dest-i ü fesâd ve ıztırâb-ı hadd-ı nihâyeye vâsıl olmuştur ki, bu hâdis bu günlerde diyâr-ı Mısriye'de vuku' bulan havâdis-i mühimmeden olmağa Devlet-i Âliye'nin Mısır'da nüfûz ve hakk-ı siyâdetini ibrâz ve izhâr için pek güzel bir fırsât olduğu i'tikâdayım çünkü bu husûl hükümet-i Mısriye tarafından vâki' olan hareket Devlet-i Ebed Müddet'in teb'asında bulunan Hıristiyanların hakkında şeref sâdır ve sünûh buyrulan fermân ve irâdât-ı şâhâneye ve muâhharan fî 23 Cemâziye'l-ahir 308 tarihiyle bâb-ı âli cânin-i âlisinden Mısır Hidivliğine ve sâir memâlik-i mahrûsaya tebliğ kılınan menşûr-ı âliye

kat'iyen muhâlif ve zirâ menşûr-ı mezkûrda Saltanat- Seniye tarafından milel-i gayr-ı müslimeye i'tâ' ve kılınan bi'l-cümle berât imtiyâzât bilâ istisnâ milel-i mezkûrenin kâffesine şâmil olduğu vârid olduğuna nazaran Kıbtî tâifesinin dahi bu imtiyâzâtdan hissemend olması lâzım geleceğinden ve Devlet-i Âliye Mısır'da irâe-i nüfûz ve izhâr satvet için ve i'tâ eylemiş olduğu imtiyâzâtı muhâfaza vesilesinden pek güzel istifâde edebiliyor. Ve düvel-i ecnebiyenin hiç biri bu maddeye itmedikden mâada istitlâat-ı mevsûfe ağabeydâneme göre Rusya ve Fransa Devletleri dahi içinde İngiltere Devleti'nin bir parmağı bulunan bu işe dâir Devlet-i Âliye'nin vâki' olacak efkâr ve teşebbüsâtının tervicine bezl-i gayret ve ikdâm ideceklerdir. Emr ü irâde-i isâbet mu'tâde-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref sadır buyrulduğu takdirde bu bâbda tafsilât-ı lâzimeyi i'tâdan istinkâf itmeyeceğimi arz iderim. İngiltere'nin Mısır'ı tahliyesi kendisinden talep edildiği hâlde gelmesini ve nüfûzunu kesrden vikaye için hâzırlamış olduğu siperlerden bu kadarının beyânıyla iktifâ ile şurasını da arz iderim ki İngiltere Devleti kendisini Mısır'ı tahliye mecbûr görünceye değin gerek Sudan'da gerek Mısır ve Yemen'de ve gerek Bulgaristan'da ve memâlik-i Osmaniye'nin her hangi bir noktasında olur ise olsun Devlet-i Âliye'yi işgal ve ihtiyâta mü'eddî bir entrika çevirmeğe elinden geleni dirîğ itmeyecektir halbuki Mısır ahali ve evliyâ-yı umûre itâatle küre-i zemin bulunan akvâmın en meşhurdur bu hâlde İngiltere Devleti askerini Mısır'dan ihrâc ile bize olan ve üç yüz bin İngiliz lirasına bâliğ olan asâkir-i mezkûrenin masârifâtından ve bu mikdâra mu'âdil me'mûrine i'tâ eylemekde bulunduğu meblâğdan bizi rehâ-yâb eyler ve bu cihetden tasarruf olunan meblâğ Mısır'ın umûr-ı askeriyesinin islahına sarf olunursa padişah perver ve şehinşâh maârif-güster veli nimetimiz hazretlerinin sâye-i şevket vâye-i mülükânelerinde asker-i Mısıriye dünyânın en muntazam en mükemmel bulunan askerlerinden ma'dûd olacağı şübhesiz olduğu gibi Hidiv Abbas Paşa kulları dahi her ne kadar hadîs ise de kendisinin erbâb-ı dirâyet ve hasâfetden bulunması cihetiyle mükemmel, sadık ve ma'lûmât sahibi me'mûrlara mâlik bulunduğu ve erbâb-ı gâyat ve mekâsîd kendisini terk ettiği hâlde müşfika-i emirü'l-mü'minin hazretlerinden meşmûl olduğu ayn-ı i'nâyet sayesinde memâlik-i Mısıriyeyi güzel suretde ber-vechi dîl-hâh-ı âlî idâre ideceği bedîhîdir. Hülâsa-i kelâm hiçbir devlet yoktur ki İngiltere Devleti gibi eşyanın esâslarını vaz' ve iş bu esaslara binâyı imâlî ilâ maâşallah te'cîl vâkîf olur. Kadimden beri tecrîd ile ma'lûmemiz oldu ki İngiltere Devleti Devlet-i Âliye'nin mesâlih ve menâfi'ine gayret itmek hukûk-ı mukaddese-i şâhânenin muhâfazâsına tehâlük eylemek da'vâsını intihâl iderek bu iddiâ'da mesâlih ve menâfi'ini tervîc için gerek Hindistan ve gerek sâir mahâllerde taht-ı tasâllutunda bulunan ehl-i islâmî kendisinin Devlet-i Ebed Müddet'e

muhabbe ve hayr-hâh bulunduğu ihâm eylemeğe bir hîle ve bahâne bulur ve kendisinin iş bu iddiâ'da bulunmakta devâm itmekle berâber sünûh-ı fırsatda istifâde-i mahsûsası için zararımıza müeddî olan hîle ve entrikalarının duzaklarına bizi düşürmekden fâriğ kalmaz el-hâsıl İngiltere zâhiren menfaâtimizi arar ve bâtinen şer' ve a'dâvını saklar ve fırsat buldukça netice-i gadrini vücûd-ı selîmimize saldırır ve Hindistan'ı istîlâ' ve anı müteakiben terakkî-i feth ve teshîr için merâkiz-i harbiye olmak üzere Malta ve Kıbrıs adalarını zabt eylemeğe isti'mâl eylediği hîle ve devâhî bize pek büyük bir numûne-i i'tibâr olabilir. Ve bu bâbda arz eylediğimiz mutaâlâtı isbât için delil add olunur ve'n-netice Mısır ve penâhî olan Devlet-i Âliye'nin hüsn ve i'tidâl-ı mizâc ve tâbi'âtıyla aşıklarını meftûn ve tâliblerini hayrân ve mecnûn ider gâyet dil-rübâ bir kızdır ki İngiltere'nin esir-i muhabbeti olmuş ve ana mâlik olmağla sâl-ı şirinine nâil olmak için kendisini envâ'-i müdâhinât ile aldatmağa çabalıyor. Ve Fransa Devleti Dokuzuncu Lui'den beri bunun âşık-ı mecnûnu bulunmağla İngiltere'nin rekabetini çekemiyor ve iş bu mahbûbe-i dil-rübâsına kıskanarak ana her dürlü a'mâl ve mesâisini semeresiz bırakmağa çalışıyor. Halbuki bu yâr bî-behâ vâlidesi bulunan Devlet-i Âliye'den gördüğü terbiye hüsn-ı edeb sâikasıyla iş bu küstah âşıklardan idiyor ve vâlidesinin âğuş-ı müşfikasından hiçbir veche ayrılmak istemiyor bununla berâber İngiltere Devleti ma'sûkası bulunan Mısır'dan istiyerek hiçbir vakit feragat itmek istemiyor ve Fransa rakibi ise mahbûbesi kendisinden ve anın yüzünü görmemek kendisinin en büyük bahtiyârlığı addeden Mısırla iş bu âşık bî-edebin mugazele ve müddeyesinden aslâ nazar eyleyemiyor bununla berâber iş bu âb-ı müşfiki bulunan padişâh âlem-penâh ve şehinşâh fârûkcâh hazretleri kızının bu âşıkların hiç birisine zifâf eylemeği hatırına bile getirmeğe tenezzül etmeyeceğinden bu mağrurların çekilmeleriyle gerek kendilerini ve gerek sâir âlemi râhat bırakmaları her hâlde enseb ve asveb.

Hatime

Hazret-i hüdâ-yı müteâl ile'l-ebed ümmet-i Osmaniyeyi dürr-ü yektâ-yı selâtin mülûk-ı rûy-ı zemin emir'ül- mü'minîn ve halife-i rabbü'l-âlemin es-Sultân İbnü's-Sultânü'l Sultân El Gazi Abdülhamit Han padişahımız efendimiz hazretlerinin vücûd bihbûd hümâyûnlarıyla mesrûr ve mes'ud azv-ı ikbâl ve afiyet ve iclâl-ı şâhânelerini müzdâd ve şevket ü nasr celil-i livâ-yı muallâlarına murâfik ve mu'tâd eylesün ve lûtf-ı nemâime-i kalb-i hümâyûnlarını envâ-yı sürûr ve esnâf-ı ferâh ve hubûr ile mâlî ve makam-ı mesîl-i süreyya mülûkânelerini âlî ve vücud elem-nümûd mukaddeslerini ulûm ve maârife müeddî ve penâh ve fezâil ve kemâlâta bî-hüsn ve ilticagâh ve adl ve mekârime meâb ve fahr ü merâhime şihâb ve şimşir-i hadidî

galeyânelerini cebân-ı âdî ve ağıyârda lâmi' ve cünûd-ı nusret mev'ûd zafer ve fethi câm'i mahrûsa-i şâhânelerini muâddelet ve ihsan dârâ-yı isâbet ünvânlarıyla mes'ûd ve mâ'mûr ve â'dâd-ı ezdâdlarını medhûr makhûr buyursun. Eslâf-ı kiram selâtin-i fihâm hazâreti zamanından ve husûsiyle cülûs-ı mes'ûdet me'nûs cenâb-ı tacidârları tarihinden beri memâlik-i mahrûsa el mesâlik-i Osmaniye'nin nâil ola geldiği rahat ve refahının ba'zı bed-hâh tarafından ihlâline çalışıldığı ve husûsiyle İngiltere Devleti'nin Mısır'ı işgalinden evvel ve sonra Mısır'ın ahvâlinden İngilizlerin a'mâl ve tedâbirinin gerek mebdei ve gerek fethasında ve gerek sûret-i icrasında Devlet-i Âliye'nin Mısır'da istiklâl ve şânına ruhuna ve zihinlere hadşe verecek eşyâ-yı müteaddide görüldüğünden sebep-i hayatımız veli nimetimiz sultânımız efendimiz hazretlerin muhlis ve sadık bende ve abdlarına göre bu esnây-ı mükeddereden mahzûn ve nihâyet derecede dilhûn olmakla berâber çâre-sâz olmak için ba'zı günâ tedâbir-i tam'iriye düşünmeklik dahi vecibe-i zimmet ve sadakat olduğuna bînâen bâlâdaki mütalâat-ı âcizâne ve kasırâne hatt-ı güzâr olmuştur mütalâat-ı mezkûre her ne kadar baliğ-i hadd-ı temâm ve vâkî bi'l-merâm oldukdan maâda şimdilik dikkatin adem-i müsâadesine mebni yalnız akvâm-ı İngiliziyeye'nin efkâr, akvâl ve ef'âl harekâtlarıyla bize niyet ve hakkımızda icra eylemek istedikleri ve ittikleri amel-i bed-hâhânelerinin beyânına iktisâr ve iş bu a'mel-i reddiyenin hükmünü ibtâl (ve redd'ullah ketdehûm fi nehrihûm) kulunun meâlîni yerine getirmek için lâzım olan tedâbiri arz ve tafsil kılınmamış ise de hakayık-ı agâh ve maârifpenâh olan padişahımız efendimiz hazretlerinin meşmûl inzâr-ı asîriyeleri ve hâiz-i iltifât cihân derecât-ı şehinşâhileri olacağından şüphem olmadığından irâde-i hükümet-a'de-i halife-i resulullahî şeref-taalluk burulduğu hâlde hüsn-ı niyet şâhânelerine istinâden netâyic-i haseneyi müeddî ya'ni a'dâ-i hâsırâne avdetlerini ve bilâd ve ibâdın terakkî ve felâhı kâfil âfitâb hükümet-nisâb firîştânelerinden muktebes ba'zı tedâbiri islâhiyeyi hâvi bir layihâ-i mufassılayı vaz' ve tanzimiyle hâkpâ-yı muâlla ihtivâ-yı şevketlerine takdim etmeğe ve her türlü hizmet-i müftehîre veliyyü'n-nimetlerini bir sûret-i cansiperâne de ifâyâ hâzır ve amâde olduğumu arz eylerim. Ol bâbda ve katibe-i ahvâlde emr u fermân şevket-ünvân padişâh-ı faruk-câh ve şehinşâh ma'rifet iktinâh halife-i rûy-ı zemin ve dürr-ü yektinâ-yı selâtin şevketlü kudretli azimetlü padişahımız efendimiz hazretlerindedir.

Fî 2 Eylül 1308

Mısır'da Neşr Olunan El Fellah Gazetesinin Sahibi

Selim Hamevî bendeleri

(Mühür) Selim Hamevî